

R A P O R T

„Badanie obszaru LGR w zakresie możliwości wdrożenia questingu na obszarze Lokalnej Grupy Rybackiej Stowarzyszenia Dolina Karpia”

Raport wykonany na zlecenie Lokalnej Grupy Rybackiej Stowarzyszenia „Dolina Karpia”
przez zespół Fundacji Miejsc i Ludzi Aktywnych w składzie:

Barbara Kazior

Krzysztof Florys

Kraków, grudzień 2011

Spis treści:

1. Wprowadzenie
2. Określenie zasobów bazowych do tworzenia questów
3. Analiza obszaru
 - 3.1. Analiza obszaru Gmin Doliny Karpia. Propozycje questów pieszych.
 - 3.2. Propozycje questów rowerowych.
4. Wnioski

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

1. Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest badanie obszaru Doliny Karpia (7 gmin w woj. małopolskim: Brzeźnica, Przepiszów, Zator, Osiek, Spytkowice, Polanka Wielka i Tomice) pod kątem rozwijania questów, bazujących na lokalnych walorach przyrodniczych i kulturowych. Questy mają stanowić uzupełnienie i uatrakcyjnienie oferty turystyczno-krajoznawczej tego obszaru, pozwalającej na zapoznanie się m.in. z miejscowym ukształtowaniem terenu, hydrologią, bogactwami naturalnymi, florą i fauną, historią, kulturą, tradycjami, legendami, architekturą i ludźmi. Są one tworzone w oparciu o metodykę questingu, opracowaną i wdrażaną na terenie Stanów Zjednoczonych (Delia Clark & Steven Glazer, *Questing. A Guide to Creating Community Treasure Hunts*. University Press of New England. Hanover and London 2004).

Questing jest metodą odkrywania dziedzictwa miejsca – polegająca na tworzeniu nieoznakowanych szlaków, które można zwiedzać podążając zgodnie z instrukcją, zawartą w wierszowanych wskazówkach. Kolejne miejsca na szlaku odnajduje się poprzez znalezienie odpowiedzi na zagadkę i wyszukanie w terenie odpowiadającego jej miejsca. Na końcu szlaku umieszczona jest skrzyneczka ze „skarbem”, w której znajduje się pieczętka, potwierdzająca przebycie całej trasy, stąd w USA, gdzie ta koncepcja odkrywania walorów przyrody i dziedzictwa powstała, często porównywana jest do poszukiwania skarbów. W Polsce najbliższa jest harcerskiej zabawie w podchody.

Głównym celem tworzenia takich szlaków jest zwrócenie uwagi na wyjątkowe elementy i historie związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym. Ważne jest odkrycie niezwykłego charakteru przestrzeni – *genius loci* – poprzez zwrócenie uwagi na, często z pozoru zupełnie zwyczajne, codziennie spotykane miejsca, i dostrzeżenie ich wyjątkowości, piękna i historii, którą „opowiadają”.

Tworzenie szlaku (questu) jest procesem, w którym uczestniczą różni przedstawiciele lokalnej społeczności, często są one przygotowywane przez dzieci, młodzież czy grupy studentów oraz pasjonatów lokalnej przyrody, historii, kultury. Do udziału w ich rozwijaniu zaprasza się osoby, posiadające wiedzę na temat regionu, zarówno naukową wiedzę specjalistyczną jak

i informacje na temat historii, legend czy lokalnych anegdot. Twórcy questów współpracują z instytucjami i organizacjami, które mogą dostarczyć dodatkowych materiałów oraz rzetelnych informacji i wiedzy. Korzysta się też z publikacji, map historycznych i współczesnych, archiwów.

2. Określenie zasobów bazowych do tworzenia questów

Każdy quest rozpoczyna się od przeprowadzenia wstępnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa. Pierwszym krokiem jest analiza terenu pod względem różnorodnych zasobów, które mogą stanowić podstawę questu. Analiza zasobów może też wskazać specyficzne aspekty czy walory obszaru, które mogą zainspirować do zaprojektowania questów tematycznych – np. architektonicznych, przyrodniczych, poświęcone ciekawym i znanym osobom związanym z danym miejscem, czy lokalnej gospodarce. Można też się zastanawiać nad rozwijaniem questów dla różnych grup wiekowych, czy też dostosowanych do różnych form przemieszczania się – najbardziej popularne są questy piesze, ale można tworzyć też rowerowe czy narciarstwa biegowego.

Przy realizacji konkretnego questu, inwentaryzację, przeprowadza się poprzez wspólną pracę warsztatową wszystkich zaangażowanych w zaprojektowanie questu. Służy to wytypowaniu najciekawszych miejsc, które mogą stanowić ośnowę przyszłego questu. Na tej podstawie wyznacza się potencjalną trasę questu. Można przy tym, oprócz tworzenia listy potencjalnych miejsc, zastosować też metodę mapowania miejsca, polegająca na odręcznym rozrysowaniu wszystkich ważnych elementów obszaru, po którym będzie przebiegał quest. Dobrze uwzględnić następujące elementy:

- najważniejsze budynki użyteczności publicznej, jak poczta czy muzeum;
- najważniejsze budynki prywatne, jak najpopularniejszy sklep czy dobrze znana restauracja;
- geomorfologię terenu – wzgórza, doliny, inne zjawiska geologiczne;
- ciekі wodne, jak rzeki, strumienie, ale też jeziora czy stawy;
- obiekty związane z lokalną kulturą i historią, jak pomniki czy zabytki;
- tereny publiczne, jak lasy, parki miejskie czy otaczające parki narodowe czy krajobrazowe;

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

- sąsiednie miejscowości;
- charakterystyczne elementy przyrody, jak stare drzewa, pomniki i rezerwy przyrodnicze czy miejsca występowania specyficznych roślin;
- ulubione miejsca.

Poza dziedzictwem materialnym przy tworzeniu questu warto uwzględnić również elementy kultury duchowej, historii, tradycji, obyczajów, legend a także zainteresować się znanymi osobami, które zamieszkiwały lub choćby przebywały na obszarze, gdzie chcemy stworzyć quest. Wartościowym źródłem informacji są zwykle pasjonaci, ludzie zainteresowani zarówno lokalną przyrodą jak i kulturą. Quest wymaga też „opiekuna” – osoby, (grupy osób) lub organizacji, która będzie dbała o quest, sprawdzała, czy na trasie questu nie nastąpiły zmiany, które powodują, że rozwiązanie zagadek jest niemożliwe a tym samym niemożliwe staje się dotarcie do skarbu. Opiekun regularnie sprawdzała też czy skarb (skrzyneczka z pieczątką) jest na miejscu.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

3. Analiza obszaru

Obszar Doliny Karpią został poddany badaniu w podziale na jednostki administracyjne – gminy, a w ramach gmin analizie poddano wybrane miejscowości. W analizie pod uwagę brano walory naturalne, przyrodnicze i kulturowe oraz zasoby ludzkie. Efektem analizy są wstępne propozycje 40 questów, w większości pieszych (36). Ponadto na bazie analizy całego obszaru zaproponowano też questy dla turystów, zainteresowanych poznaniem Doliny Karpią na rowerze (4).

3.1. analiza obszaru Gmin Doliny Karpią. Propozycje questów pieszych.

A. Gmina Brzeźnica

A.1. Położenie

Brzeźnica, pow. wadowicki – gmina wiejska, położona na południe od rzeki Wisły, w odległości 35 km od Oświęcimia, 28 km od Krakowa i 25 km od Wadowic. Siedzibą gminy jest Brzeźnica. Na terenie gminy znajduje się 13 wsi: Brzeźnica, Bęczyn, Brzezinka, Chrzóstowice, Kopytówka, Kossowa, Łączany, Marcyporęba, Nowe Dwory, Paszkówka, Sosnowice, Tłuczań, Wyżrań

Przez Brzeźnicę przebiega droga krajowa nr 44 (Kraków-Zator-Oświęcim), która za Skawinę ma połączenie z obwodnicą autostradową – autostrady A4 (Zgorzelec – Wrocław – Katowice – Kraków – Rzeszów - Medyka). Równolegle do drogi Kraków – Oświęcim biegnie linia kolejowa.

Gmina położona jest w granicach dwóch istotnie różnych jednostek fizyczno-geograficznych: północnej równinnej, będącej częścią Kotliny Oświęcimsko-Raciborskiej, której dnem płynie Wisła oraz południowej wyżynnej stanowiącej obręb Pogórza Wielickiego, rozpoczynającego pasmo Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Pasma Draboża (435 m n.p.m.) zwane także Pasmem Niedźwiedzim rozdziela przełęcz Zapusta. W zachodniej części wyodrębnia się m.in. szczyt Trawnej Góry (421 m n.p.m.), Niedźwiedziej (427 m n.p.m.)

i Jurczakowej (414 m n.p.m.). We wschodniej części z wyrównaną wierzchołnicą znajduje się kulminacja Draboża (435 m n.p.m.). Dolina Wisły na północy a Podgórze Wielickie na południu należą do sieci ekologicznej ECONET – Polska o znaczeniu międzynarodowym.

A.2. Walory przyrodnicze

Gmina Brzeźnica jest położona w granicach dwóch jednostek fizyczno-geograficznych: równinnej Kotliny Oświęcimskiej, której dnem płynie Wisła (północna część gminy) oraz wyżynnego Pogórza Wielickiego, stanowiącego północną część Karpat (południowa część gminy). Pod względem geologicznym jej północna część leży w Zapadlisku Przedkarpackim, a południowa należy do Karpat Fliszowych Zewnętrznych. Położenie to determinuje dwudzielność, zarówno ukształtowania powierzchni, jak i budowy geologicznej czy gleb, a nawet elementów klimatu. Rzeźba omawianego obszaru jest urozmaicona. Północna część położona jest na wysokości 210-219 m n.p.m. (najwyższy punkt to 207,4 m n.p.m.). Charakteryzuje się rzeźbą płaskorówninną. Zalegają tu luźne osady trzeciorzędowe i czwartorzędowe. Są to głównie ropy, piaski i żwiry. Posuwając się na południe teren wznosi się równomiernie w obrębie poziomicy: 250, 300, 350m n.p.m. W ukształtowaniu terenu szczególnie wyróżnia się pasmo Draboża /435 m n.p.m./, zwane także Pasmem Niedźwiedzim. Przełęcz Zapusta rozdziela to pasmo na dwie części: zachodnią i wschodnią. W zachodniej wyodrębniają się m.in. szczyty Trawnej Góry /421 m n.p.m./, Niedźwiedziej /427 m n.p.m./ i Jurczakowej. Część wschodnia posiada wyrównaną wierzchołnicę, w obrębie której znajduje się kulminacja Draboża /435 m n.p.m./. Obszar ten budują utwory fliszowe (piaskowce i łupki) wieku kredowego i trzeciorzędowego, należące do płaszczowiny podśląskiej. Pod tymi utworami zalegają osady karbonu zawierające węgiel kamienny. Wzniesienia pogórza znajdujące się w środkowej części gminy, zostały pokryte w czwartorzędzie warstwą utworów lessopodobnych.

Zalesienie omawianego obszaru jest niewielkie. Lasy stanowią zaledwie 5,2% powierzchni gminy. Znaczniejsze kompleksy leśne grupują się w zachodniej i południowej części terenu. Obszar gminy należy do dwóch dzielnic klimatyczno-rolniczych: dolina Wisły leży w ciepłej dzielnicy tarnowskiej, a obszar pogórza w dzielnicy podkarpackiej. W pierwszej suma opadów wynosi średnio 700-750 mm, a długość okresu wegetacyjnego 220 dni.

W dzielnicy podkarpackiej ilość opadów waha się od 600-800 mm, występuje 40-50 dni mroźnych oraz 100-150 z przymrozkami. Długość okresu wegetacyjnego wynosi 210-220 dni.

Sieć rzeczna gminy to głównie rzeki i potoki wypływające z pasma Draboża, płynące w kierunku północnym. Rejon ten głównie należy do zlewni Brodawki zwanej też Młynówką oraz do zlewni Zelczynki. Obie te rzeki wpływają bezpośrednio do Wisły, która stanowi naturalną, północną granicę gminy. Ogółem długość sieci rzecznej wynosi 11820 m. Ponadto przez ten obszar przebiega żeglowny kanał łącząński (Kanał Łączany-Skawina), odgałęziający się od Wisły powyżej stopnia wodnego w Łączanach.

A.3. Walory kulturowe

Do najciekawszych obiektów architektonicznych na terenie gminy Brzeźnica należą:

- **Dwór murowany z XVIII w. w Brzeźnicy**, z oryginalną pierwotną elewacją od północy i wschodu nakryty dachem mansardowym. W pobliżu stoi dawny spichlerz z połowy XIX w. Obecnie obiekty te stanowią własność prywatną. Dwór położony w ogrodzie krajobrazowym z II poł. XIX w.
- **Zespół sakralny w Marcyporębie** z drewnianym kościołem p.w. Św. Marcina, pochodzącym z 1670 r. Wewnątrz zabytkowe wyposażenie: ołtarze główny i boczne rokokowe; w ołtarzu głównym XVII-wieczny obraz Matki Bożej unoszonej przez anioły oraz późnobarokowe figury świętych Piotra i Pawła; rokokowa ambona, późnobarokowe organy z fragmentem dekoracji wczesnobarokowej, kamienna XVI-wieczna chrzcielnica.
- **Ruiny grodziska-warowni w przysiółku Podlesie**, w północnej części **Marcyporęby**. Brak jest jakichkolwiek informacji o dacie powstania warowni. Ślady odkryte przez archeologów świadczą, iż warownia istniała przed XIV w. Istnieją przypuszczenia, że została wybudowana przez któregoś z rycerzy – Radwanitów, rezydujących gdzieś w okolicy, jeszcze przed powstaniem Marcyporęby. Celem warowni było czuwanie nad jedną z odnóg szlaku, prowadzącego wzdłuż Soły i Wisły z Krakowa na Śląsk i do Bramy Morawskiej.

- **Neogotycki pałac w Paszkówce**, z elementami tzw. angielskiego gotyku, zabudowany w II poł. XIX w. (ok. 1886 r.) przez hr. Wężyków (Ludwika i Leonarda). Jedna z sal posiada sklepienie palmowe wsparte na centralnym filarze. Obecnie obiekt stanowi własność prywatną. Uruchomiono w nim hotel „Pałac Wężyków”.
- **Murowany kościół z XIX w. p.w. Przemienienia Pańskiego w Paszkówce**, na miejscu drewnianego (wzmiankowanego w latach 1325 – 1327). Zabytkowe wyposażenie: organy wczesnobarokowe; kamienna, dawna chrzcielnica barokowa z XVII w. (obecnie kropielnica), płaskorzeźba dłuta Salwatora Mundi.
- **Kaplica p.w. św. Imienia Najświętszej Panny Marii w Sosnowicach**, drewniana o konstrukcji zrębowej, wzmiankowana w aktach wizytacji biskupiej w 1598 r., z sygnaturką z 1733 r. W posadzce prezbiterium renesansowa kamienna płyta z XVI w., zamykająca wejście do grobu „Strzałów” herbu Katowicz. Barokowy obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem i Janem Chrzcicielem, na desce.
- Bezstylowy, **stary dwór obronny w Sosnowicach**, wzniesiony przez domorostych cieśłów.
- **Drewniany kościółek p.w. Nawiedzenia Najświętszej Panny Marii z 1664 r. w Tłuczaniu**, odnowiony w 1846 r., o konstrukcji zrębowej. Posiada wieloboczne prezbiterium, ołtarz główny późnobarokowy, ołtarz boczny wczesnobarokowy. Chór muzyczny na dwóch belkach z malowidłami barokowymi na podniebieniu. Wieżyczka ma sygnaturkę kształtu barokowego. Ornat z XVIII w.
- **Murowany kościół parafialny z lat 1946-48 w Tłuczaniu** pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, w którym w ołtarzu głównym znajduje się kopia łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Tłuczańskiej.
- **Zespół dworsko-parkowy w Kopytówce**. Dwór pochodzi z II poł. XIX w., murowany z zabudowaniami dworskimi: oficyną, spichlerzem murowanym z 1869 r. oraz stajniami dworskimi z 3 ćw. XX w. Teren otoczony parkiem. Dwór w stylu eklektycznym, w wieżyczce mieści się kaplica. W XVII w. w innym drewnianym dworze w Kopytówce, który stał w niedalekiej odległości od istniejącego również była kaplica dworska. Znajdował się

tam obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem, na którym w 1641r. pojawiły się krwawe łzy. Po cudownym objawieniu obraz trafił do klasztoru Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej.

- **Zespół dworsko-parkowy w Bęczynie**, wsi o ciekawej historii. W Bęczynku znajdował się oddzielny dwór, folwark, browar i karczma. Po kilku latach Wojciech Rottermund skupił ponownie w jednych rękach cały klucz dóbr, złożony z Paszkówki, Pobiedra, Bęczyna i Bęczynka. Folwark dla bęczynskiej części dóbr mieścił się w Bęczynku, w narożniku dróg z Paszkówki do Kopytówki i do centrum Bęczyna. Do dziś niewiele zachowało się z dawnego dworu-folwarku. Stojący na wzniesieniu budynek czworaku folwarcznego spalił się od uderzenia pioruna. Stojący poniżej budynek dawnej stajni został przystosowany na chlewnię i stoi obecnie zapuszczony. Całość zabudowań była otoczona parkiem krajobrazowym, który w 1953 r. został w całości uznany za pomnik przyrody: grupa 7 lip i 7 dębów w wieku od 200 do 250 lat i o obwodzie od 320 do 410 cm oraz jedna topola w wieku około stu lat i o obwodzie około 210 cm. Do ewidencji zabytków wpisano cały zespół dworsko-parkowy. **Park w stylu „włoskim”**, posiada kształt prostokąta opadającego dwoma tarasami i skarpą w kierunku południowo-wschodnim. Od wschodu i północy otoczony jest starodrzewem. Ogród posiada szerokie otwarcie na otaczający krajobraz z płaszczyzną wody (stawy) w dole. Ponadto na liście obiektów zabytkowych figurują 4 budynki drewniane z XIX w.
- **Zespół dworsko-parkowy w Kossowej**, obecny dwór z 1908 r. z piętrowym ryzalitem na osi krótszej oraz facjatą na osi dłuższej.

Ważnym elementem krajobrazu gminy są kapliczki, krzyże i figurki, które warto uwzględnić przy tworzeniu *questów*. Wśród nich:

- Posąg Chrystusa Nazaretańskiego na postumencie z 1811 r. (Brzeźnica, przysiółek Dębina),
- Posąg św. Antoniego Padewskiego na postumencie z I poł. XIX w. (w parku dworskim w Brzeźnicy),
- Kapliczka domkowa w Brzeźnicy,
- Kapliczka – Figura Brzeźnica,
- Posąg Św. Floriana na postumencie, I poł. XIX w. (Brzeźnica 35 – obok centrum handlowego),

- Figura przydrożna kamienna Św. Jana Nepomucena z 1788 r. w Paszkówce,
- Kapliczka przydrożna w Paszkówce,
- Figura Matki Boskiej w Paszkówce,
- Figura na cokole w Paszkówce,
- Drewniana kapliczka w Paszkówce.
- Kapliczka z 1878 r. zwieńczona kamiennym posągami Św. Floriana w Sosnowicach,
- Kaplica z NMP w Sosnowicach,
- Krzyż upamiętniający uchwalenie konstytucji 3 maja 1791 r. W 2001 na miejscu starego, już spróchniałego krzyża nowy, o takich samych rozmiarach, z wyrytymi tymi samymi słowami,
- Kaplica pod lasem. Murowana, prostokątna, w Marcyporębie; wewnątrz Chrystus upadający pod krzyżem z II poł. XVIII w. lub I poł. XIX w.,
- Figura przydrożna w Marcyporębie (w stronę Kopytówki), kamienny posąg Św. Józefa na słupie z 1613 r. odnowionym w 1838, r.,
- Kamienny Posąg Chrystusa w Marcyporębie,
- Kamienna figura Św. Floriana w Marcyporębie,
- Murowana kapliczka Matki Bożej Różańcowej z 1835 r. – Bęczyn – Łysa Góra,
- Kapliczka na Pańskiej Górze, murowana, z ok. poł. XIX w.,
- Kapliczka w Kossowej,
- Kapliczka murowana z wizerunkiem Matki Bożej w Łączanach, wybudowana ok. 200 lat temu na posesji p. Grelów,
- Kapliczka murowana z wizerunkiem Matki Bożej z końca XIX w. w Łączanach (w 1939 r. Andrzej Kowalczyk wyrzeźbił sceny biblijne), kapliczka na posesji p. Ciapów,
- Krzyż metalowy w Łączanach – pierwotnie znajdował się tam drewniany krzyż z końca XIX w., który został wyrzucony przez Wisłę,
- Kaplica murowana z drewnianym posągami Św. Jana Nepomucena oraz kamiennym Chrystusem Nazaretańskim z I poł. XIX w. w Brzezince.

Na terenie gminy Brzeźnica występują wartościowe parki i ogrody, związane z obiektami pałacowymi i dworskimi:

- Park dworski w Brzeźnicy z II poł. XIX w. z pięknym starodrzewiem z 7 pomnikami przyrody,

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

- Park pałacowy i ogród w stylu włoskim w Paszkówce, którego drzewostan określa się na 100 – 250 lat, w tym 11 drzew pomnikowych,
- Park wokół dworu w Kopytówce,
- Park dworski w Bęczynie, założony w stylu włoskim, otoczony starodrzewiem (lipy, dęby) z panoramicznym otwarciem na krajobraz,
- Park dworski w Kossowej – pomniki przyrody (dęby, lipy) ogółem 5 ha.

Można też spotkać na terenie gminy warte uwagi konstrukcje związane z siecią rzek i kanałów :

- Most na kanale konstrukcji murowano–stalowej z lat 20-tych XIX w. przy Urzędzie Pocztowym, (Brzeźnica),
- Most na kanale w Chrzęstowicach,
- Zapora na Wiśle,
- Miejsce odkrycia drewnianego płaskodennego statku rzeczno-żeglarskiego, zwanego galarem w korycie Wisły w Łączanach.

I oczywiście nie brakuje także akwenów typowych dla Doliny Karpia czyli stawów rybnych i łowisk:

- Zespół 5 stawów rybnych w przysiółku Pasieka, Brzeźnica,
- Łowiska „Pod Dębem” w Paszkówce.

Brzeźnica ma ciekawą historię, która może być inspiracją dla twórców questu/ów. Jak większość wiosek obecnej gminy, należała do dóbr Radwanitów. Jeszcze w XIV w. stanowiła jedną wielką posiadłość Marcyporęby – gniazda rodowego Marka Radwanity. Z rodu Radwanitów ziemie te w XVI w. przeszły na ród Szaszorów-Palczowskich. Palczowscy byli zagorzałymi kalwinami i dzięki nim reformacja dotarła na te tereny. Wszystkie istniejące na ich ziemiach kościoły, zamienili Palczowscy na kalwińskie zbory. Wówczas też podzielili dobra marcyporębskie. Ośrodkiem gospodarczym stała się Brzeźnica, podzielona na Brzeźnicę Malowaną i Brzeźnicę Radwańską. Klucz Brzeźnicy Malowanej obejmował folwark, browar w Marcyporębie, las w Stanisławiu i Wysokiej, tartak i dwa młyny, karczmę na Sosnówce oraz austerię na Zabłociu. W 1742 r. Brzeźnicę Malowaną wykupił książę Kazimierz Czartoryski. W rękach tego rodu pozostała do II poł. XIX w. W 1880 r. należała do rodziny Brandysów. Posiadała wówczas karczmę i folwark. Brzeźnica Radwańska obejmowała również Nowe Dwory z Owsianką, Bachurowice (obecnie Bachorowice) oraz część Marcyporęby. Cały ten

majątek przeszedł w posiadanie Radeckich. Często zmieniali się właściciele dóbr Brzeźnicy Radwańskiej, często też dzielone one były na mniejsze części. W 1856 r. właścicielem tych ziem został Adam Gorczyński – poeta, prozaik, dramaturg i malarz romantyczny. Brzeźnica Radwańska posiadała dwie karczmy, młyn i dwa folwarki. Dzięki wybudowaniu linii kolejowej rola Brzeźnicy wzrosła. W 1900 r. istniała tu jednooddziałowa szkoła ludowa, poczta oraz stacja kolejowa. Rozwinęło się życie kulturalne oraz patriotyczne. W 1912 r. została założona organizacja strzelecka „Strzelec”. Istniało Towarzystwo Szkoły Ludowej i biblioteka. Organizowano wykłady, odczyty oraz imprezy kulturalne. W okresie międzywojennym działały w Brzeźnicy: Towarzystwo Domu Ludowego im. marszałka Józefa Piłsudskiego, Koło Młodzieży Ludowej, Koło Gospodyń Wiejskich, teatr ludowy i orkiestra dęta. Z Brzeźnicy wywodzi się poseł na Sejm II Rzeczypospolitej Polski w latach 1928-1938 – Wincenty Hyla.

Wieś **Łączany** została założona na przełomie XII i XIII w., wzmiankowana w dokumentach z 1229 i 1253 r. Pod koniec wieku XIII nadana przez księcia Władysława Opolskiego benedyktynom z Tyńca, w których władaniu pozostawała aż do 1815 r. W 1813 r. wieś poważnie zniszczona przez wielką powódź.

A.4. Ludzie i organizacje

Z gminą Brzeźnica związanych jest kilka rodów i rodzin szlacheckich, tj. **Wężykowie** z Paszkówki czy **Jaworscy** w Sosnowicach. Z Paszkówki wywodzi się też chłopski literat **Antonii Kucharczyk** (1874-1944) „Jantek z Bugaja”. Ponadto z Brzeźnicą związany był **Adam Gorczyński** – poeta, prozaik, dramaturg i malarz romantyczny. Według legendy w kaplicy w Sosnowicach miał zatrzymać się podążający do Wiednia **król Jan III Sobieski** ze swoją husarią. Jednak ta opowieść nie została nigdy potwierdzona.

Niewiele jest informacji na temat aktywnych organizacji pozarządowych, działających na terenie gminy Brzeźnica. W pałacu w Paszkówce siedzibę ma elitarnie **Stowarzyszenie Bractwa Wawelskiego Dzwonu Spizowego**, a właściciel pałacu, a zarazem współzałożyciel bractwa, pełni funkcję mistrza łoży. Celem działalności bractwa jest pielęgnowanie cnót obywatelskich, staropolskich, współczesnych i patriotycznych tradycji, umacnianie więzi Polaków żyjących poza krajem z ojczyzną, działalność edukacyjna i wspierająca. Członkami bractwa są osobistości świata polityki i biznesu, artyści,

przedstawiciele świata nauki - tworzący współczesną arystokrację. W pałacu można obejrzeć dzwon, za pomocą którego obwieszcza się rozpoczęcie spotkania bractwa.

W tworzenie i opiekę nad questami w gminie Brzeźnica warto włączyć aktywne i prężnie działające **Stowarzyszenie „Nowoczesna Gospodyni”**, które powstało w lipcu 2009 r. Zintegrowało ono najbardziej aktywne kobiety z terenu gminy Brzeźnica, które działają w 9 Kołach Gospodyń Wiejskich- KGW Bęczyn, KGW Brzeźnica, KGW Łączany, KGW Marcyporęba, KGW Nowe Dwory, KGW Paszkówka, KGW Sosnowice, KGW Tłuczań i KGW Wyźrał. Stanowisko Prezesa Stowarzyszenia sprawuje pani Lucyna Przystał. Główne zadania organizacji to wzbogacenie wizerunku i promocja gminy. Ponadto partnerów przy tworzeniu questów można szukać wśród samych Kół Gospodyń Wiejskich a także Ochotniczych Straży Pożarnych oraz Ludowych Klubów Sportowych.

Na Tereni gminy działa też **Stowarzyszenie „Malownicza Gmina”** oraz dużą aktywność wykazuje też **Gminna Biblioteka w Brzeźnicy**.

Do tworzenia questów warto też zaprosić niezrzeszonych pasjonatów i znawców lokalnej przyrody, historii i kultury.

Obecnie w gminie działa jedno **gospodarstwo agroturystyczne – stacja „Victoria”** w Marcyporębie, oferuje jazdę konną w zagrodzie i terenie, przejazdy bryczką, kuligi, możliwość zakwaterowania – 8 miejsc noclegowych oraz domowa kuchnię.

Dom nad Stawem Olszynowym w Brzeźnicy – Ośrodek konferencyjno-szkoleniowy położony zaledwie 20 km od Krakowa. Budynek z bali modrzewiowych zlokalizowany wśród stawów i łąk brzeźnickich. Idealne miejsce na spotkania biznesowe, szkolenia, warsztaty i kameralne konferencje, imprezy rodzinne do 25 osób.

A.5. Potencjalne questy

Na terenie gminy Brzeźnica można zaprojektować przynajmniej kilka questów, które mogą przebiegać przez jedną miejscowość lub kilka sąsiednich, niedaleko od siebie położonych miejscowości. Nie jest to zamknięta lista, gmina ma potencjał do rozwijania sieci questów.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

A.5.a. Quest historyczny po Brzeźnicy z możliwością przedłużenia do miejscowości Brzezinka – odległość 2,9 km. Miejscowość Brzeźnica posiada szereg punktów, które mogą pozwolić na utworzenie samodzielnego questu, który „snułby opowieść” o historii Brzeźnicy.

A.5.b. Quest – Brzeźnica romantyczna. Quest nawiązujący do życia i twórczości Adama Gorczyńskiego i jego związków z Brzeźnicą. Quest może też być ciekawą formą popularyzacji samego artysty.

A.5.c. Quest wiślany łączany – Chrząstowice (ewentualnie przedłużony do **Kossowa** – w sumie odległość – 4,2 km). Ze względu na zróżnicowane zasoby przyrodniczo-kulturowe tych trzech miejscowości i stosunkowo niedużą odległość, można zaprojektować wspólny atrakcyjny quest. Ważnym łącznikiem jest tutaj Wisła i kanał łączany-Skawina, które są istotne szczególnie dla Łączan i Chrząstowic.

A.5.d. Quest Paszkówka – Sosnowice (odległość 3,4 km). Do najciekawszych miejsc tego questu z pewnością należy znany pałac w Paszkówce z parkiem i ogrodem oraz drewniana kaplica w Sosnowicach. Ciekawostką może też być bezstylowy, **stary dwór obronny w Sosnowicach**, wzniesiony przez domorostych cieślów z Paszkówki wywodzi się znany chłopski literat Antonii Kucharczyk (1874-1944) „Jantek z Bugaja”, którego postać można wykorzystać przy tworzeniu questu.

A.5.e. Quest kapliczek i krzyży przydrożnych Marcyporęba – Tłuczań – Wyźrał (odległość ok. 4 km) – mógłby być również zaprojektowany jako Quest rowerowy. Do najciekawszych obiektów na tym obszarze należą dwa drewniane kościoły w Marcyporębie i Tłuczani. Trasę questu można poprowadzić wykorzystując liczne figurki, krzyże i kapliczki jako punkty – wskazówki. Przy przygotowaniu questu, warto poszukać informacji na temat historii powstania czy legend z nimi związanych.

A.5.f. Quest po zespole dworsko-parkowym w Bęczynie. Dużą atrakcją może być odkrywanie dworu, folwarku i parku i ich historii – lat świetności i upadku. Dodatkowym atutem questu może być malowniczość całej wsi, której centrum i przysiółki oraz pojedyncze zagrody rozrzucone są tuż pod grzbietem Pasma Draboża, na niewielkich grzbietach wzgórz, wśród źródłowych parowów Sosnowickiego Potoku.

B. Gmina Przeciszów

B.1. Położenie

Gmina Przeciszów położona jest w powiecie oświęcimskim. Część północna obszaru leży w Kotlinie Oświęcimskiej, część południowa na terenie Pogórza Śląskiego. Północną granicę gminy stanowi koryto Wisły. Przeciszów leży przy drodze krajowej nr 44 Gliwice – Kraków. Na terenie gminy znajdują się 3 sołectwa we wsiach: Las, Piotrowice, Przeciszów.

Gmina usytuowana jest w obrębie Makroregionu Kotliny Oświęcimskiej, w której wyróżnione są dwa mezoregiony:

1. W części północnej – Dolina Górnej Wisły
2. W części południowej – Pogórze Wilamowickie.

Pod względem ukształtowania terenu w gminie wyróżnić można dwie formy tj. płaską (nizinna) podnoszącą się ku południowi systemem 2 teras holoceniskich (zalewowa i nadzalewowa), oraz wysoczyznową o falistej wierzcholinie Pogórza Wilamowickiego. Terasa zalewowa (łęgowa) ograniczona wałami leży na wysokości 220 - 230 m n.p.m., natomiast terasa nadzalewowa to bardzo rozległa równina urozmaicona systemem rowów starorzecza Wisły z nowym elementem krajobrazu jakim jest Kanał "Wiata". W obrębie tego poziomu występują lokalne tereny podmokłe i zabagnione.

Południowa część gminy Przeciszów, należąca do Pogórza Wilamowickiego, posiada charakter falisty o wierzcholinie wyniesionej do 280 - 290 m n.p.m. Najwyżej wyniesiony punkt leży na wysokości 289,2 m n.p.m. (Granica Głębowska), a najniższy położony punkt występuje na wysokości 221,3 m n.p.m. (Ojcowizna).

Obszar gminy stanowi przejście od tarnowskiej do podkarpackiej dzielnicy rolniczo-klimatycznej i leży w dolnej partii umiarkowanie ciepłego piętra klimatycznego.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

Najbardziej urozmaicony obszar pod względem rzeźby i krajobrazu występuje w części środkowej i południowej gminy. Obszar ten charakteryzuje się wyrównanymi, szerokimi garbami oraz pojedynczymi wzgórzami, które są rozcięte siecią wąskich, głębokich i nieckowatych dolin deluwialnych. Na terenie gminy stwierdzono podczas badań florystycznych występowanie 9 gatunków roślin objętych ochroną ścisłą. Najliczniej reprezentowanym jest grzybieńczyk wodny. Pozostałe to: barwinek pospolity, bluszcz pospolity, kruszczyk szerokolistny, orzech wodny-kotewka, salwinia pływająca, skrzyp olbrzymi, storczyk szerokolistny i wawrzynek wilcze tyko.

Przeciszów cechuje się dużą ilością wód powierzchniowych. W systemie hydrograficznym wyróżnić można ciek, rowy i stawy. Cały obszar wsi znajduje się w dorzeczu górnej Wisły i odwadniany jest przez potoki:

- Bachórz,
- Łowiczanka,
- Włosianka.

Wszystkie to prawe dopływy Wisły. Pod względem hydrograficznym 100% obszaru wsi odwadniane jest bezpośrednio przez ciek i rowy należące do prawostronnej zlewni rzeki Wisły, tworząc zlewnię I-rzędu.

Na terenie gminy Przeciszów znajdują się stawy o dużych walorach przyrodniczych i tradycjach:

Stawy przyrębskie to zespół stawów położonych w północno-wschodniej części wsi. Stawy zlokalizowane w Dolinie Karpia (m.in. Przeciszów i Zator) są znane w całej Polsce jako miejsce hodowli karpia. Tradycje wykonywania stawów w tym rejonie sięgają średniowiecza. Przeciszowskie stawy są niezwykle cenne. Różnorodność siedlisk stwarza dogodne warunki bytowania wielu gatunkom zwierząt. Największym walorem obszaru są liczne gatunki ptaków. Obszar ten zakwalifikowany został do najcenniejszych ostoi ptaków w skali Europy w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Właścicielem stawów przyrębskich jest Zakład Doświadczalny w Zatorze.

Do największych stawów zaliczają się: Pastwiska, Kanonik, Przyręb, Nowieńczyk, Marysin Dolny, Górecznik Górny, Górecznik Dolny.

Ogółem odnotowano tu ponad 200 gatunków ptaków, z czego 124 to gatunki lęgowe, zaś 75 gatunków ptaków to gatunki przelotne. Występują tu m.in.: perkoz rdzawoszyi, perkoz zausznik, bąk, bączek, łąbędź niemy, błotniak stawowy, kropiatka, sieweczka obroźna, rycyk, rybitwa zwyczajna, rybitwa czarna, rokitniczka, trzcinniczek, trzciniak, łysek oraz mewa mała. Stwierdzono też nieregularne gnieźdzenie się ślepowrona i rybitwy białowąsej.

Stawy pozbawione lustra wody jak również wyspy gęsto porośnięte roślinnością są miejscami legowiskami dla gniazdujących ptaków siewkowatych a także miejscem dla płazów oraz niektórych owadów.

Szate roślinną stawów tworzą m.in. zespoły trzcin i oczeretów oraz szuwały wielkoturzycowe. Na groblach występują pasy zarośli wierzbowych oraz pojedyncze okazy wierzb. W sąsiedztwie stawów rozciągają się zbiorowiska łąk świeżych, fitocenozy pastwiskowe oraz synantropijne zespoły polne. Charakterystyczną rośliną jest kotewka orzech wodny.

Stawy obok zespołu podworskiego to: Hocimów (w gwarze ludowej Hocmin), Przedpolański i Bachory.

B.2. Walory przyrodnicze

Z punktu widzenia walorów przyrodniczych na terenie gminy na uwagę zasługuje:

- **rezerwat przyrody "Przeciszów"** na granicy Przeciszowa – Podlesia oraz Lasu. Obejmuje las, od którego wzięta się nazwa sąsiedniej miejscowości.
- **Aleja lipowa** – osobliwy pomnik przyrody przy trasie Zator – Przeciszów. Tworzące ją drzewa liczą ponad 250 lat. **Bazantarnia** – lasek przy ul. Granicznej w Przeciszowie-Łowickach Pańskich. W II połowie XIX w. właściciel wsi Maurycy Potocki założył tu hodowlę bażantów, od których wzięta się nazwa przysiółka. Bażanty hodowano na wolności, doglądając ich liczebności (nie można było na nie polować). Dawniej od strony południowej znajdował się tam cmentarz chorób zakaźnych. Zmarłych na te choroby grzebano zbiorowo na głębokości 3 metrów zalewając ciała gaszonym wapnem. Pochowano tam m.in. zmarłego na hiszpankę właściciela Przeciszowa Jana Myszkowskiego w 1750 r., szczątki pomnika jego grobu przetrwały do II wojny światowej.

- **Ogród plebański** – obejmuje wzgórze w centrum wsi z niewielkim laskiem. Na jego terenie rosną drzewa liściaste (w tym dęby) oraz iglaste. Nieopodal znajduje się nieduży wąwóz ul. Wąskiej.
- **zadrzewienie cmentarza** złożone z układu alejowego i szpalerowego, żywotnika zachodniego. Niektóre egzemplarze są dorosłe i posiadają charakter semipomnikowy.
- w gminie Przeciszów występują pomniki przyrody jako pojedyncze **drzewa** lub ich zgrupowania. Największe zgrupowanie drzew – pomników przyrody na skarpie drogi do Piotrowic – jest to grupa 5 dębów szypułkowych. Pozostałe drzewa – pomniki przyrody (również dęby szypułkowe) zlokalizowane są pojedynczo na terenie RSP Przeciszów.

Z przeglądu i oceny 147 drzew przeprowadzonej w II połowie 1999 r. na terenie gminy Przeciszów do ochrony pomnikowej wytypowano 21 egzemplarzy. W grupie tych drzew znajduje się 14 dębów szypułkowych, 5 lip drobnolistnych i 2 jesiony wyniosłe. Ponadto wytypowano 18 egzemplarzy drzew semipomnikowych, które w przyszłości mogą być objęte ochroną prawną. Są to głównie: dęby szypułkowe, klony zwyczajne, lipy drobnolistne, kasztanowce białe i grab pospolity.

B.3. Walory kulturowe

Przeciszów słynie z licznych stawów oraz swojej przynależności do Doliny Karpia. Wieś założono w XIII w. Od XV do XVIII w Przeciszowie rezydował słynny ród Myszkowskich, zasiadający w senacie Rzeczypospolitej aż po wiek XVIII. Dzięki nim we wsi na wielką skalę rozwinęła się hodowla karpia. Stawy przyrębskie, gdzie występuje ponad 200 gatunków ptaków, zostały wpisane na listę NATURA 2000. Dziś Przeciszów to coraz szybciej rozwijająca się miejscowość pełna pól, lasów i zabytków.

- **Kościół parafialny** pod wezwaniem Narodzenia św. Jana Chrzciciela przy ul. Szkolnej. Zbudowany w latach 1816-1823 wg projektu Józefa Heintzego. Obiekt murowany, jednonawowy, w stylu neobarokowym z kwadratową wieżą. W 1971 roku został wpisany na listę zabytków w Krakowie. Kościół jest bardzo bogato uposażony. Oprócz ołtarza głównego znajdują się tam dwa boczne: św. Rodziny i Najświętszego Serca Pana Jezusa. Ołtarze są ozdobione rzeźbami, figurkami i obrazami.

W kościele znajdują się również obrazy Męki Pańskiej, św. Łucji, Matki Boskiej Cudownej (umieszczony tam po przeniesieniu z kapliczki w 2003 r.) oraz organy na miejscu starszych z 1872 r. Cennymi obiektami są drewniana chrzcielnica z XVI w. oraz rokokowa ambona z XIX w. Wcześniej znajdowała się ona w klasztorze Dominikanów w Oświęcimiu. Podobne ambony w kształcie łodzi posiadają kościoły w Tyńcu i Osieku. W ołtarzu głównym znajduje się stynący łaskami obraz Matki Boskiej.

- **Kaplica św. Jana Nepomucena**, najstarsza kapliczka w Preciszowie, obok mostu przy ulicy Krakowskiej, nad potokiem Bachórz. Pochodzi z 1680 r. Wewnątrz znajduje się figurka św. Jana Nepomucena. W 2003 r. kapliczka przebyła gruntowną renowację, zmieniła kolor z białego na różowy, wymieniono też dach. O jej powstaniu opowiada pewna legenda. Dawniej nie było mostów. Chcąc przejechać przez rzekę, trzeba było użyć kłody drzew. Tak też było tym razem. Para młoda wraz z gośćmi weselnymi jechała z wesela. Wracając po zabawie weselnej woda w rzece wezbrała. Goście nie zważali na to i wszyscy wpadli do wody. Prosilili Boga o ocalenie i złożyli przysięgę, że jeśli przeżyją, odwdzięczą się wybudowaniem kapliczki w tym miejscu. Przeżyli wszyscy i jak postanowili tak uczynili.
- **Kaplica Matki Boskiej Cudownej** na końcu ulicy Cichej. Została zbudowana w 1828 roku przez Andrzeja Sanaka. W kaplicy znajdowały się przepiękne obrazy: św. Stanisława, Matki Boskiej Częstochowskiej na skórze z 1917 roku i Matki Boskiej Cudownej. Kaplica powstała na miejscu pierwszego kościoła w Preciszowie pod wezwaniem św. Urbana oraz pierwszego cmentarza. Podczas budowy kapliczki nagle spod jej fundamentów zaczęła płynąć woda. Była ona cudowna, ponieważ, gdy ktoś przemył nią chore oczy to choroba zniknęła. Obecnie w kapliczce jest mały obraz przedstawiający Matkę Boską, a nad Jej głową królów polskich.
- **Kaplica św. Izydora** w polach za kościołem z ok. 1890 roku. Jest duża, koloru białego. Wewnątrz znajdują się trzy piękne obrazy autorstwa Stanisława Łabzy. Przedstawiają tą właśnie kapliczkę w otoczeniu rolników i aniołów, św. Tomasza i św. Izydora. Poza nimi jest tam też obraz św. Dominika Savio. Kapliczka przeszła gruntowną renowację w 1993 roku. Z powstaniem kapliczki wiąże się pewna historia. Franciszek Sanak

zachorował na zapalenie płuc. Choroba ta również dotknęła jego wujka, który żarliwie modląc się do Boga wyzdrowiał. Franciszek myślał, że jeśli jego wujkowi, udało się wyzdrowieć to jemu też się uda. Zbudował kapliczkę w tej intencji. Jednak choroba była silniejsza i Franciszek zmarł. Dziś kapliczka jest symbolem obfitości plonów w Preciszowie.

- **Kaplica Matki Boskiej Częstochowskiej** na skrzyżowaniu ulic Podleśie i Krótkiej, pochodzi z 1923 roku. Jest to duży, biały, zadbanej obiekt. Wewnątrz znajdują się piękne obrazy Matki Bożej, św. Tekli i św. Antoniego. Kapliczkę ufundowali państwo Wincenty i Tekla Parzymięso. Kiedyś postanowili oni, że wyjadą do Stanów Zjednoczonych. Zbudowali kapliczkę, aby nad ich krewnymi w Polsce czuwał Bóg i dobrze się im powodziło. W 1992 roku kapliczka przebyła renowację, pieniądze na nią przekazała rodzina Fuczków. Nad wejściem do kapliczki znajduje się łaciński napis o powstaniu i renowacji budowli.
- **Kaplica Matki Boskiej** przy ul. Długiej 72, powstała ok. 1860 roku. Jest niewielka, koloru białego. Kilka lat temu była odnawiana. Została zbudowana przez mieszkańca wsi o nazwisku Czuj. Był on biedny, ale dobry. Nastąpił taki czas, że jego dzieci zachorowały. Także połowa z jego zwierząt zdechła. Brakowało mu pieniędzy na pożywienie i lekarstwa. Postawił kapliczkę na cześć Boga, aby pomógł mu i jego rodzinie przetrwać ten ciężki okres.
- **Krzyż kamienny** koło budynku Urzędu Gminy.
- **Krzyż drewniany** przy wlocie ulicy Łowiczki Księżę do ul. Krakowskiej.
- **Spichlerz drewniany** z XVII w. w ogrodzie plebańskim. Przez setki lat służył proboszczom Preciszowa do przechowywania zboża. Obecnie wisi na nim tabliczka *Obiekt zabytkowy*. Gruntowną renowację przeżył w 2003 roku.
- **Zespół podworski**. W 1793 zbudowano dwór – Leśniczówkę, rozebraną w 1953 r. Wokół dworu zbudowano nowy folwark – cały zespół budowli gospodarczych: rządcówkę z 1860 r., gorzelnię, oborę, spichlerz i stary młyn. Na jego terenie w 1950 r. powstała Rolnicza Spółdzielnia

Produkcyjna im. 1 Maja (RSP). Wkrótce wybudowano nowy pawilon, siedzibę firmy, sklepu i sali weselnej, a także budynki gospodarcze i silosy.

- **Zabudowania stacyjne:** budynek dworca z 1883 r., magazyn i budynek magazynowy. Przez Przeciszów przebiegała uruchomiona w 1884 r. linia kolejowa Oświęcim – Podgórze. Gmach dworca to typowy obiekt, jakich dziesiątki powstawały wtedy wzdłuż Karpat. Był on powodem zazdrości mieszkańców okolicznych wsi, którzy urządzali sobie do niego niedzielne wycieczki. Obecnie znajduje się w złym stanie, przede wszystkim z zewnątrz. Obok budynku zabytkowa, zielona studnia.
- **Stare, drewniane domostwa** pochodzące z końca XIX oraz początków XX w. Obiekty o budowie zrębowej, z charakterystycznymi poziomymi niebieskimi pasami, które nie spotykane są w okolicy. Podobnie malowane domy można spotkać w Kaszowie i Morawicy koło Krakowa. Wśród zabudowań gospodarczych występują wieloboczne stodoły charakterystyczne dla terenów w trójkącie Pszczyna – Oświęcim – Kaszów. Kilka najcenniejszych budynków w Przeciszowie znajduje się obecnie w skansenie w Wygiełzowie.
- **Drewniana zagroda w Łowickach** z XIX w. Składa się z części mieszkalnej, murowanej piwnicy i spichlerza. Wspaniały przykład drewnianej architektury Małopolski zachodniej. Zachował się bogaty, tradycyjny wystrój wnętrza chaty.

Nieistniejące już zabytki Przeciszowa to:

- **Leśniczówka**, pałacyk, zabytek klasy zerowej, wzniesiony w 1793 roku. Znajdował się przy obecnej ulicy Szkolnej, naprzeciw współczesnej stacji paliw. Piękny, średniej wielkości obiekt z krużgankiem z czterema kolumnami, parterowy, z poddaszem. Wewnątrz znajdowały się bogato urządzone sale (meble, obrazy, dywany). Za nim mieścił się ogród. Jedną z siedzib rodu Potockich. W okresie międzywojennym mieszkała tam hrabina Joanna Potocka, właścicielka Przeciszowa. W czasie wojny i po niej w dużej części rozrabowana i zaniedbana. W 1953 roku rozebrana przez ludzi z PZPR-u. Cegłę sprzedano lub zakopano. Obecnie nie ma po niej śladu, a na jej miejscu znajdują się zabudowania gospodarcze RSP.

- **Stara plebania.** parterowy obiekt z łamanym polskim dachem z 1791 roku. W latach 70. XX w. jej dach został pokryty drobnym eternitem przez proboszcza ks. Kapuścińskiego. Jeden z najpiękniejszych przykładów czterobocznych dworków. Stała w ogrodzie plebańskim, zrujnowana przez niekorzystne warunki pogodowe, głównie mrozy oraz przeciekający dach, zburzona w 2003 roku.
- **Dąb przy ul. Szkolnej,** pomnik przyrody, miał ok. 750 lat. Jeden z dębów zasadzonych przez właściciela wsi Przeciszawa wokół folwarku w kształcie podkowy na znak zwycięstwa oręża polskiego nad Tatarami w XIII w. W 1518 r. podczas pobytu we wsi pod tym dębem usiadła królowa Bona i powiedziała: Ale tu piękna prze ciska. Prawdopodobnie od tego wzięta się nazwa Przeciszów. Został ścięty 21 grudnia 2006 r. Władze tłumaczą, że z powodów bezpieczeństwa, ludzie uważają, że z głupoty. Inne stare dęby znajdują się nieopodal, na trasie Przeciszów - Piotrowice.
- **Zabudowania gospodarcze** z XIX w. w ogrodzie plebańskim, zburzone po II wojnie światowej.
- **Obora** z XIX w., stojąca w ogrodzie plebańskim niedaleko starej plebani, zburzona również w 2003 roku.

B.4. Ludzie i organizacje

Od XV do XVIII w Przeciszowie rezydował słynny ród Myszkowskich, zasiadający w senacie Rzeczypospolitej aż po wiek XVIII. Znani Przeciszanie:

- **Piotr Myszkowski** (ur. ok. 1510 w Przeciszowie – zm. 5 kwietnia 1591 w Krakowie) – biskup płocki i krakowski, przedstawiciel rodu, który rezydował w Przeciszowie.
- **Ignacy Fik** (ur. 4 kwietnia 1910 w Przeciszowie, zm. 26 listopada 1942 w Krakowie) – poeta, pisarz, działacz polityczny.
- **Józef Sanak** (ur. 27 lipca 1917 w Przeciszowie, zm. 12 lutego 2008 w Bielsku-Białej) – w roku 1941 przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Krakowskiego Adama Sapiehy, członek AK, więzień Staliniowski, kapelan Bielskiej Solidarności. Wiele lat mieszkał przy kościele parafialnym pw. Opatrzności Bożej w Bielsku-Białej, gdzie przez wiele lat pełnił funkcję proboszcza. Autor książki "Gorszy niż bandyta" opowiadającej o jego pobycie w więzieniu. Wieloletni przyjaciel Karola Wojtyły.

- **prof. dr hab. inż. Stanisław Gorczyca** – (ur. 1920 w Preciszowie – zm. 1998 w Krakowie)- pracownik AGH, dr honoris causa AGH z 1994 roku, pionier transmisyjnej mikroskopii elektronowej w Polsce, wieloletni prorektor AGH w Krakowie.
- **Mieczysław Pawela** (ur. 4 maja 1923 w Preciszowie) – obrońca ojczyzny podczas II wojny światowej, członek ZWZ, AK, pomagał więźniom Oświęcimia, po zakończeniu wojny walczył z komunistycznym ustrojem, za co aresztowano i bito, od 1980 r. członek NSZZ Solidarność. Autor *Dziejów Przejcowa*.

Klub Ochrony Zabytków (KoZ) jest młodzieżową organizacją, powstałą 1 sierpnia 2005 roku w Preciszowie. Wszyscy członkowie są uczniami ZSP-G nr 1 i mają 13-15 lat. Celem działalności organizacji jest ochrona zabytków i ekologii na terenie wsi Preciszów. Klub chce promować Preciszów z nowej, atrakcyjniejszej perspektywy. Preciszów, który ma długą i bogatą historię, piękne zabytki, tutejsze tradycje i znanych mieszkańców.

Inne organizacje działające na terenie gminy Preciszów to Stowarzyszenie Rozwoju Gminy Preciszów, Koło Gospodyń Wiejskich, Ludowe Kluby Sportowe „Preciszovia” i „Piotrowice” oraz Towarzystwo Rowerowe „Cyklista” z siedzibą w Precieszynie.

Ważnym ogniwem przy tworzeniu questów są też znawcy lokalnej historii, zabytków, przyrody – pasjonujący kolekcjonujący legendy i anegdoty. Sądząc po znacznej ilości informacji nt. Preciszowa, dostępnych w Internecie, takich osób w Preciszowie nie brakuje.

B.5. Potencjalne Questy

Obszar gminy Preciszów ma bardzo duży potencjał walorów zarówno przyrodniczych jak i kulturowych do rozwijania questów. Historia Preciszowa, legendy i wydarzenia związane ze znanymi osobami, aż proszą się o opowieść w formie questu. Rekomendowane jest tworzenie questów tematycznych: przyrodniczych, historycznych i kulturowych prowadzących zarówno zabytkach i interesujących obiektach związanych z długą historią i kulturą Preciszowa, miejscach występowania wyjątkowych zasobów flory i fauny, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Natura 2000. Wyzwanie mogą też stanowić nieistniejące już zabytki.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

8.5.a. Quest przyrodniczy po Przeciszowie

Do wykorzystania cała gama miejsc przyrodniczo cennych zarówno naturalnych jak i stworzonych przez człowieka. Najważniejszym jest oczywiście obszar Natura 2000, siedliska ptaków, specyficznych gatunków roślin, rezerваты przyrody, parki – wybór miejsc jest ogromny.

8.5.b. Quest historyczny po Przeciszowie

Wieś Przeciszów powstała w XIII w. i przez stulecia wiele się w Przeciszowie wydarzyło. Quest może prowadzić zarówno po istniejących do dziś obiektach, ale także prezentować miejsca, w których były ciekawe i ważne dla historii Przeciszowa budowle. W Questcie można wykorzystać lokalne historie i legendy – np. dotyczące etymologii nazwy Przeciszów czy powstania określonych kapliczek.

8.5.c. Quest krajobrazowy po Przeciszowie

Quest może prezentować zróżnicowanie ukształtowania terenu oraz sieć rzecznyą oraz piękne stawy. Można w tym questcie pokazać też jak w tym krajobrazie kształtowało się osadnictwo ludzkie, krajobraz kulturowy.

8.5.d. Quest o ludziach z Przeciszowa

Duże znaczenie dla rozwoju Przeciszowa miał ród Myszkowskich, ale z Przeciszowem związane były też inne mniej lub bardziej znane i interesujące osoby – można stworzyć Quest, który zaprezentuje miejsca i historie z nimi związane. Można też wykorzystać którąś z tych osób do pełnienia roli narratora któregoś z questów.

C. Gmina Zator

C.1. Położenie

Gmina Zator położona jest w zachodniej Małopolsce, 46 kilometrów na zachód od Krakowa, 50 kilometrów na wschód od Bielska-Białej, 48 kilometrów od Katowic. W bliskim sąsiedztwie znajdują się też Oświęcim (17 km), Chrzanów (18 km), Wadowice (15 km), Andrychów (17 km). Zator leży na wschodnim skraju Kotliny Oświęcimskiej u stóp Pogórza Karpackiego nad rzeką Skawą.

W skład gminy Zator wchodzi 9 wsi sołectkich – Graboszyce, Grodzisko, Laskowa, Łowiczki, Palczowice, Podolsze, Rudze, Smolice, Trzebieńczyce.

C.2. Walory przyrodnicze

Kompleks stawowy Przeręb, położony na granicy Zatora i Preciszowa, należy do największych w Dolinie Karpia (461 ha). Tworzą go 23 stawy, z których największym jest Pilawa (78 ha). Całość podlega Rybackiemu Zakładowi Doświadczalnemu w Zatorze. Hoduje się tutaj głównie karpia oraz inne gatunki ryb: szczupaka, jazia, leszcza, lina. Tutejsze stawy powstały najprawdopodobniej w XIV w. i należą do najstarszych w kraju. Aktualny kształt gospodarstwa pochodzi z lat 1960-1990. Wtedy to większość zbiorników pogłębiono usypując wyspy, niektóre duże stawy podzielono na mniejsze (np. Góreczniki). Dzięki temu, że w gospodarstwie Przeręb hodowla ryb prowadzona jest w sposób tradycyjny stawy są ostoją rzadkich gatunków ptaków i roślin. Miejsce to słynie z największej populacji kotewki i grzybieńczyka w skali kraju, z bogactwa ptaków wodno-błotnych, w tym rzadkich: ślepowrona, rybitwy białowąsej, hełmiatki, bączka, bąka, zielonki oraz podróżniczka. Występuje tutaj co najmniej 17 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, dla których wyznacza się ostoje sieci Natura 2000; 7 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Gatunkami kwalifikującymi Dolinę Dolnej Skawy do międzynarodowych ostoi są ślepowron oraz bączek. Ich populacje lęgowe stanowią co najmniej 1% populacji krajowych. Stawy te to jedno z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych podgorzałki Lęgną się tutaj również inne gatunki zagrożone w Europie: mewa czarnogłowa, rybitwa białowąsa (PCK), rybitwa rzeczna, bąk (PCK), kropiatka, zielonka (PCK),

rybitwa czarna, rybitwa rzeczna oraz podróżniczek. Zagrożenie dla wartości przyrodniczych stanowi zaniechanie lub intensyfikacja gospodarki stawowej, likwidacja wysp na stawach, likwidacja szuwarów i roślinności wodnej, regulacja rzek i wycinanie zakrzaczeń nadrzecznych, wprowadzenie masowej rekreacji połączonej ze sportami wodnymi w nieużytkowanych żwirowniach.

Na terenie Stawów Przeręb powstały dwie ścieżki przyrodnicze:

Ścieżka "Marynin" (znaki czerwone)

Od budynku „agronomówki” ścieżka prowadzi w kierunku północno-zachodnim, drogą wzdłuż Stawu za Stodołami, gdzie latem wśród grzybieńczyka spotkamy dużą kolonię rybitw białowasyh i zauszników. Następnie ścieżka mija wyspę z kormoranami na stawie Marynin Górny i dalej biegnie wałem Bachorza. Ten odcinek, prowadzi wąską (bywa, że zarośniętą) ścieżką aż do Górecznika i wraca drogą z dobrym widokiem na duże jesienne stada łysiek i kaczek.

Ścieżka "Maurycy" (znaki niebieskie)

Od rozwidlenia dróg przy stawie Jastrzębczyk kierujemy się na południe by po chwili, obok potężnego dębu, skrócić prostopadle na wschód. Ścieżka początkowo przebiega między kilkoma stawami mocno zarośniętymi kotewką i grzybieńczykiem. Następnie okrąży dwa największe z tutejszych zbiorników - Pilawę i Leliwę, w XIX w. tworzące jeden ogromny staw Maurycy. Nazwy tych akwenów pochodzą od herbów ówczesnych (XVIII w.) właścicieli dóbr Zatorskich Anny Tyszkiewicz herbu Leliwa i jej męża Aleksandra Połockiego herbu Pilawa. Krótki odcinek ścieżki biegnie wałem Wisły, by dalej starych drzew wrócić do punktu wyjścia.

Park krajobrazowy z zabytkowym drzewostanem. Park znajduje się w południowo-wschodniej części miasta Zator. Zajmuje spory obszar nad rzeką Skawą. Od północy graniczy z ulicą Piastowską i Wałową, od zachodu z ulicą Wadowicką. Południową granicę wyznacza ulica Parkowa. Mieszkańcy Zatora znają ten park pod nazwą "stary" park na Krzywdzie. Strzeliste stare świerki o obwodzie 150-200 cm w liczbie około 20 sztuk robią ogromne wrażenie. Największy dąb szypułkowy (*Quercus robur*) w obwodzie ma 450 cm, pozostałe w granicach 300 cm. Jesiony wyniosłe (*Fraxinus excelsior*) osiągnęły obwód 300 cm. Spotkać tu można olchy o obwodzie 200 cm,

a także dorodne kasztanowce i modrzewie. W runie parkowym kokoryczka wielokwiatowa (*Polygonatum multiflorum*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*). Z krzewów spotkać można: leszczynę i czeremchę. Z dochodzącego z koron drzew śpiewu ptaków, przebija wyraźnie zięba, pierwiosnki, sikorki i stukot dzięcioła.

Na terenach gminy Zator, Przeciszów rozpościerają się **lasy łąkowe**, którego runo porasta śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), i ciemnyca zielona (*Veratum lobelianum*). W rezerwacie Lipowiec porośniętym naturalną buczyną karpacką zobaczyć można osobliwości florystyczne – storczyka kruszczyka drobnolistnego (*Epipactis microphylla*) oraz gatunek rodzimy o najokazalszych kwiatach – obuwika pospolitego (*Cypripedium calceolus*).

Na trasie Zator – Oświęcim znajduje się **Aleja Lipowa** – pomnik przyrody o wybitnych walorach krajobrazowych. Wzdłuż alei ponad 350 lip, wiek – ok. 200 lat.

C.3. Walory kulturowe

Zator to miasto o ponad 700-letniej historii, której pozostałości stanowią m.in. zachowane zabytki t.j.:

- **Rynek zatorski**, urbanistyczny układ rynku o cechach XIV-wiecznych w miejscowości Zator. Obecny kształt uzyskał pod koniec XIV w. w wyniku drugiej lokacji miasta. Układ zabudowy przy Rynku jest szachownicowy. Kiedyś przy rynku stała bożnica żydowska, ale została zniszczona przez hitlerowców.
- **Gotycki kościół św. św. Wojciecha i Jerzego**, z cegły i łamanego kamienia, powstał w 1393 r. Został zbudowany na miejscu starszego kościoła z 1292 r. Przebudowano go w 1766 r. i regotyzowano w l. 1956-1961 i 1968-1973. Wewnątrz odkryto obszerne fragmenty gotyckiej polichromii. Ma ozdobny front z ostrołukowymi drzwiami, 22 metrową wieżę oraz 10 ołtarzy. Ołtarz główny zbudowany w stylu gotyckim, z kamienia pińczowskiego, ufundowała hrabina Potocka w 1886 r. Ołtarz z obrazem Matki Boskiej Śnieżnej okrytym srebrną sukienką oraz droga krzyżowa autorstwa słowackiego malarza Bohuna. Obraz Chrystusa w koronie cierniowej, dwa inne w nawie prawej. W dzwonnicy znajdowały się najpierw dwa dzwony: jeden z przełomu XIV i XV w., drugi

o imieniu Wojciecha, z 1596r. W 1978 r. parafianie ufundowali trzy nowe, którym nadano nazwy: Zbawiciel, Bogurodzica i Józef. W sąsiedztwie kościoła znajduje się grobowiec księżnej Apolonii Poniatowskiej.

- **Zamek w Zatorze** – właściwie pałac, pierwotnie zamek książęcy o cechach obronnych z XV w., zabytek klasy I, siedziba książąt zatorskich z górnośląskiej linii piastowskiej, później starostów. W 1778 roku zakupiony przez Duninów i częściowo przebudowany z dobudową drugiego piętra. Kolejni prywatni właściciele pałacu i dóbr zatorskich: Poniatowscy, Tyszkiewiczowie, Wąsowiczowie, Potoccy. W 1836 roku Potoccy częściowo przebudowali i odrestaurowali pałac wg projektu F.M. Lanciego nadając mu formę rezydencji w stylu romantycznego neogotyku. W roku 1945 został przez władze PRL bezprawnie odebrany prawowitym właścicielom. Od 1946 roku był siedzibą Instytutu Zootechniki, ostatnio Rybackiego Zakładu Doświadczalnego. W latach 1964 - 1973 gruntownie odrestaurowany. Na parterze bogato zdobione sale: myśliwska, złota, paprociowa, bluszczowa – udostępniane zwiedzającym. Obecnie zamknięty, z uwagi na toczący się proces spadkowy.
- **Relikty fortyfikacji miejskich** – zachowane fragmenty średniowiecznych obwarowań miejskich w zachodniej części miasta.
- **Ratusz miejski** - zatorski ratusz jest budowlą neogotycką wybudowaną w 1903 roku według projektu architekta Jana Karola Sas-Zubrzyckiego. Mieści się przy zachodniej pierzei rynku. Obecna budowla jest jedno-piętrowa. Wybudowana z cegły. Dach ratusza jest dwuspadowy. Profilowany gzyms oddziela poszczególne kondygnacje. Okna umieszczone są we wnękach i posiadają stylowe łuki. Fryz arkadowy mieści się na wysokości piętra. Ratusz posiada również metalową wieżyczkę z orłem. Na fasadzie głównej umieszczony jest herb miasta.
- **Figury i krzyże przydrożne:**
 - Figura Św. Jana Kantego
 - Figura Św. Jana Nepomucena z XIX w.
 - Figura Św. Rocha
- Dawny dom ubogich starców tzw. "**szpitalka**", znajduje się na osiedlu "Morysina" w Zatorze. Pierwotnie wzmiankowany w 1507 r. obecny budynek z przełomu XIX / XX w.

- **Cmentarz komunalny** w Zatorze założony w 1784 r.
- **Cmentarz żydowski** w Zatorze położony jest w południowej części miejscowości, przy ul. Słonecznej. Nieznana jest dokładna data założenia tej nekropolii, prawdopodobnie cmentarz powstał w połowie XIX w. Do dziś na powierzchni około 0,5 ha zachowało się około pięćdziesięciu nagrobków lub ich fragmentów, w formie tradycyjnych macew i obelisków. W ich półokrągłych lub dwuspadowych zwieńczeniach można odnaleźć charakterystyczne dla żydowskiej sztuki sepulkralnej reliefy przedstawiające między innymi: Gwiazdę Dawida, świeczniki czy korony. Większość nagrobków posiada epitafia wryte w języku hebrajskim. Tylko jedna w całości zachowana stela posiada również inskrypcję w języku polskim, na "dwujęzycznych" nagrobkach widnieją napisy w języku niemieckim, a na fragmentarycznie zachowanych nagrobkach Chawy Nasselrath i Rebeki Natawitz inskrypcje w języku niemieckim zapisano alfabetem hebrajskim.
- **Folwark "Podlipki"** w Zatorze, o genezie średniowiecznej, pierwotnie książęcy, następnie królewski, dworski. Obecnie z poł. XIX w. zespół zabudowań, stajnie, spichlerze.
- **Dworzec Kolejowy** w Zatorze.
- Kompleksy **stawów rybnych** o średniowiecznej genezie.

Poza samym miastem Zator na terenie gminy znajdują się interesujące obiekty zabytkowe, w tym:

Graboszyce - wieś położona na progu Pogórza Karpackiego, nad Skawą:

- Zabytkowy, **drewniany kościółek** z XVI w. w stylu śląsko - małopolskim pw. św. Andrzeja Apostoła. Wyposażenie świątyni datowane jest na XVII-XVIII w. Nadbudowa wieży, hełm i wieżyczka na sygnaturkę są polichromowane. Na belce tęczowej umieszczony jest barokowy krucyfik. We wczesnobarokowym ołtarzu głównym znajdują się obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem i św. Andrzeja oraz skrzydła ołtarzyka szafiastego z późnogotyckimi obrazami z 1. połowy XVI w. Kamienna chrzcielnica wykonana została prawdopodobnie w XVI w.
- **Dwór obronny** w Graboszycach postawił urzędnik królewski Dziwisz Brandys herbu Radwan ok. 1575 r. Istnieją hipotezy że wcześniej stał tu mały gotycki zamek. Początkowo dwór posiadał cechy renesansowe, w tym

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

attykę, a obronę prócz z fosi zapewniały strzelnice na parterze ale jego dzisiejszy wygląd niewiele odbiega od pierwotnego. Od 1626 r. należał do Jana Cichockiego, później do Porębskich, Krasińskich i Tomasza Russockiego. Około połowy XVIII w. za sprawą rodu Sołtyków został przebudowany w stylu barokowym, m.in. wykonano wtedy dach łamany, zmieniono wystrój wewnątrz. Kolejna zmiany miały miejsce w XIX w., kiedy właścicielem był hrabia Stanisław Sołtyk a następnie baron Blejffeld. Przebudowano klatkę schodową, postawiono budynek zarządówki na terenie ogrodu krajobrazowego obok innych budynków gospodarczych od strony południowej i wschodniej. Od 1864 do 1945 roku właścicielami była rodzina Chrzęszczów. Dwór otoczony parkiem ze starym pomnikowym starodrzewem.

- Łowisko w Graboszcach.

Grodzisko - wieś malowniczo położona nad Skawą, na progu Pogorza Karpackiego:

- Ślady **średniowiecznego grodziska**
- **Jaz** na Skawie, atrakcyjne miejsce do wędkowania i wypoczynku
- Na wzgórzu nowa kaplica pw. M. B. Częstochowskiej.

Palczowice – wieś na prawym brzegu Skawy, historycznie związana z dziejami rodu Palczowskich:

- Parafia rzymskokatolicka pw. Św. Jakuba Apostoła – **drewniany kościółek** z XIX w. w miejscu wcześniejszego, jodłowego z XV w., w okresie reformacji zamienione przez Palczowskich na zbór kalwiński
- **Kopiec "Grunwald"** usypany przez mieszkańców w 500 rocznicę zwycięstwa pod Grunwaldem, zniszczony przez Niemców, ponownie usypany na Tysiąclecie Państwa Polskiego (w sąsiednich Rabusiowicach). Na terenie wsi fragment kanału małopolskiego, budowanego przez władze austriackie przed I wojną światową.
- **Krzyże i figurki przydrożne**, m.in. Jana Nepomucena.

Podolsze – wieś w położona nad Skawą, w pobliżu jej ujścia do Wisły. Wieś znana z **wyrobów wikliniarskich**.

- stopień wodny "Smolice" z jazem i służą oraz zabezpieczeniem przeciwpowodziowym
- Kompleksy stawów rybnych z licznymi siedliskami ptactwa wodnego
- Krzyże i figurki przydrożne, m.in. Jana Nepomucena.

Rudze:

- **Dworek Młynarza** w Rudzach został zbudowany pod koniec XVIII w. przez burgrabiego krakowskiego Jana Bibersteina Starowieyskiego. Kolejnymi właścicielami dworu była rodzina hrabiów Bobrowskich herbu Jastrzębiec. W latach 90-tych ubiegłego wieku w budynku funkcjonowała szkoła podstawowa. Obecny właściciel dworu odnowił go i urządził w nim firmę cateringową pod nazwą "Dworek Młynarza".
- W sąsiedztwie dworu stawy rybne Gospodarstwa Rybackiego - RUDZE i trzy młyny.

Smolice - wieś w dolinie Wisły i Skawy

- **Kapliczki i krzyże** przydrożne
- **Galeria Rzeźby Ludowej "Wilczy Pysk"** w Smolicach

Na terenie gminy Zator można też znaleźć również inne atrakcje:

- DinozatorLand,
- Ośrodek rekreacyjno-wypoczynkowy RIVER PARK
- Łowisko przy zbiorniku „Piastowski” Zator.

Cykliczne imprezy:

- Święto Karpia
- Wielkie Zatorskie Żniwa Karpiove
- Zatorski Jarmark Karpiovy

C.4. Ludzie i organizacje

Opiekunem questów, tworzonych w gminie Zator, może być **Towarzystwo Miłośników Ziemi Zatorskiej** – prężnie działająca organizacja pozarządowa, której misja i cele działania są zbieżne z filozofia questingu:

- popularyzowanie wiedzy historycznej o Ziemi Zatorskiej, ukazywanie walorów regionalnych, kulturowych, krajoznawczych naszej Małej Ojczyzny
- rozwijanie wśród młodzieży zainteresowań historią regionu, jego przeszłością, dniem dzisiejszym i przyszłością
- zbieranie, opracowywanie i kompletowanie materiałów archiwalnych, bogacenie zbiorów muzealnych dla przyszłego muzeum miasta
- opracowania monograficzne

- współpraca z Władzami Miasta na rzecz ochrony zabytków, środowiska naturalnego, estetyzacji miasta i gminy
- upowszechnianie historii, ukazywanie wartości kulturowych regionu poprzez wydawnictwa, środki masowego przekazu – radio, prasę, TV – wystawy, konkursy, pogadanki, kiermasze pamiątek, spotkania z młodzieżą i mieszkańcami, regionalne imprezy i prezentacje środowiskowe ukazujące tradycje, obrzędy, zwyczaje naszej Małej Ojczyzny
- zachowanie pamięci o ofiarach wojen światowych, uczestnikach walk oraz martyrologii w obozach zagłady z terenu Zatorszczyzny
- przyjmowanie i oprowadzanie turystów po mieście i obiektach zabytkowych

Działania te służyć mają budzeniu patriotyzmu lokalnego, uczyć szacunku do tego co miją, co jeszcze można ocalić od zapomnienia dla tych, co przyjdą po nas.

Lokalne Questy mogą być też tworzone i pielęgnowane przez lokalne organizacje takie jak: Rudzkie Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe w Rudzach, Zatorskie Stowarzyszenie „Inicjatywa”, Stowarzyszenie "KRAINA STAWÓW" w Laskowej, Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw i Rozwoju Wsi "LASKOWIACY" czy Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Palczowice. Ponadto na terenie gminy liczenie działają KGW, OSP i LKS oraz Stowarzyszenia Gospodyń i Gospodarzy Wiejskich „Serce Doliny” i „Trzewoje”.

C.5. Potencjalne questy

C.5.a. Quest – historia karpia zatorskiego. Ze względu na długą historię i tradycję hodowli królewskiego karpia zatorskiego oraz wzrastającą popularność tej ryby na polskich stołach warto stworzyć quest prezentujący miejsca związane z powstaniem i rozwojem hodowli.

C.5.b. Quest po zatorskich stawach – przyroda i człowiek. Stawy prezentują ogromny potencjał dla tworzenia questów, umożliwiając prezentację przyrody oraz sposób zagospodarowania ich przez człowieka. Można rozwinąć sieć questów o wymiarze przyrodniczym, ekologicznym, kulturowym. Można też zaprojektować questy na różne pory roku.

C.5.c. Quest architektoniczno-historyczny prezentujący gotycki kościół św. św. Wojciecha i Jerzego w Zatorze. Bogactwo detali architektonicznych i historia kościoła stwarza możliwości do przygotowania odrębnego krótkiego i treściwego questu prezentującego kościół zarówno od zewnątrz jak i od wewnątrz. Warunkiem jest dostępność wnętrza kościoła.

C.5.d. Quest architektoniczno-historyczny można by jeszcze poszerzyć o Pałac Potockich. W ten sposób Quest będzie dłuższy i bogatszy o informacje dotyczące pałacu (najlepiej z możliwością włączenia przynajmniej części wnętrza) oraz parku pałacowego.

C.5.e. Queścik wikliniarski po miejscowości Podolsze.

C.5.f. Quest rowerowy, albo dłuższy quest pieszy **w trójkącie Smolice, Palczowice i Podolsze** (ok. 8 km). To teren gdzie można zarówno podziwiać piękno krajobrazu i przyrody stawów (obszar Natura 2000 – Dolina dolnej Skawy), ale także kapliczki i krzyże przydrożne, oraz lokalne rzemiosło i sztukę.

C.5.g. Bardzo atrakcyjny wydaje się też quest pomiędzy miejscowościami **Rudze i Graboszyce**. Może być to zarówno Quest pieszy (przez Przybradz – ok. 7 km) lub rowerowy (ok. 8 km.), który można dodatkowo poprowadzić dodatkowo przez Zator do **Grodziska**. Na rowerze to przejazd pomiędzy licznymi stawami, a w miejscowościach dwa dwory i drewniany kościółek. Na piechotę to dłuższa, ale atrakcyjna widokowo wyprawa.

D. Gmina Osiek

D.1. Położenie

Gmina Osiek leży w obrzeżu Kotliny Oświęcimskiej, ok. 10 km na południowy wschód od Oświęcimia. Krajobraz kształtują charakterystyczne wzgórza morenowe oraz liczne sztucznie zabudowane stawy rybne. Teren gminy charakteryzuje się bardzo niskim stopniem zalesienia. W skład gminy Osiek wchodzi dwie wsie - Osiek i Głębowice. Osiek rozciąga się po obu stronach doliny rzeki Osieczanki, Głębowice zaś położone są na pagórkowatym obszarze we wschodniej części gminy.

D.2. Walory przyrodnicze

Grunty orne, łąki i pastwiska stanowią około 76% całego obszaru gminy. Godnym podkreślenia jest fakt, że na terenie gminy jest bardzo dużo (259 ha) stawów rybnych i około 250 ha lasów. Obszary zieleni powiększają drzewa i krzewy ozdobne sadzone wokół zagrod.

Na terenie gminy można napotkać starodrzewie, np. pomnikowe dęby liczące ponad 500 lat otaczające drewniany kościół Św. Andrzeja czy dąb „Pręgiarz”.

D.3. Walory kulturowe

Prawdopodobnie Osiek wziął swoją nazwę od śródleśnej zasieki lub warowni utworzonej z pni drzew. Wieś należąca wówczas do książy oświęcimskich po raz pierwszy wymieniono w 1278 r. pod nazwą "Ossech" w spisie parafii Kurii Krakowskiej. Przez kolejne stulecia osada należała m.in. do Kazimierza Jagiellończyka i rodziny Porębskich. Następnie właścicielami ziem osieckich byli Branicy, na czele z Ksawerym, zdrajcą narodowym i targowiczanie. Za ich czasów Osiek podupadł. Okryty złą sławą majątek odkupił śląski szlachcic Karol Wacław Larisch, który wznosił tu pierwszą rodzimą rezydencję. W XVII i XVIII w. Osiek był jedną z najbogatszych posiadłości w okolicy Oświęcimia, nazywaną czasem "państwem osieckim". W połowie XVIII w. majątek Osieka składał się z 5 folwarków, 38 stawów rybnych, browaru, gorzelnii, 5 młynów, dużej pasieki, 4 karczm oraz 950 ha użytków rolnych.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

Głębowice na mapie ziemi oświęcimskiej pojawiły się w drugiej połowie XIII w. pod nazwą "Ecceleisa de Glambowicz". W XVI stuleciu Głębowice były ważnym ośrodkiem ruchu reformacyjnego kalwinizmu, szczególnie w latach 1527-1528, gdy znajdowały się w posiadaniu Jakuba Gierałtowskiego sędziego księstw zatorskiego i oświęcimskiego. Na przelomie XVI i XVII w. tu mieściła się siedziba senioratu oświęcimskiego kalwinów. Ministrem tutejszego zboru był Bartłomiej Bythner, późniejszy wybitny działacz i pisarz ewangelicki.

Gmina Osiek obfituje w ciekawe i warte zobaczenia obiekty, może się też poszczycić burzliwą historią, w której lata świetności przeplatają się z upadkiem.

- Najbardziej oryginalnym zabytkiem jest **zespół pałacowo-parkowy** – „Pałac z tysiąca i jednej nocy”. Fortalicjum w Osieku wzmiankowane jest po raz pierwszy w 1672 r., jednak istniał tutaj zapewne wcześniejszy dwór. Pierwszy pałac został wybudowany pod koniec XVIII w. przez Karola Wacława Larischa, a jej obecny kształt jest efektem przebudowy, jakiej dokonał syn Wacława, Karol Józef prawdopodobnie już przed 1840 r. Wtedy w Osieku stanął jedyny w swoim rodzaju pałac mauretański, według projektu włoskiego architekta Franciszka Marii Lanciego. Modne wówczas nawiązania do stylu orientalnego często stosowano w budownictwie mieszkalnym, ale wyłącznie jako dodatek do klasycznego wyposażenia. Projekt osieckiej posiadłości był inny – budynek całkowicie przebudowano. Lanci dodał piętro, dwie wieże kryte cebulastymi hełmami, dobudował wschodnie skrzydło i zmienił kształt okien. Wejścia do pałacu broniły dwa potężne posągi gryfów. Wnętrza zaczęły przypominać sztychy przedstawiające zamki z Baśni z tysiąca i jednej nocy. Misternymi malowidłami i mozaikami utrzymanymi w tonacji błękitno-białej pokryto każdy skrawek ścian i sufitów (z przewagą motywów geometrycznych i roślinnych). Gdziekolwiek do dnia dzisiejszego zachowały się napisy w językach arabskich, m.in. Allah Akbar (Bóg Wszechmocny). Atrakcją jest balowa Sala Mauretańska z pięknymi arabeskami i wejściem zamkniętym łukiem, ozdobionym motywem muszli. Baśniowy pałac był w posiadaniu Larischów do końca XIX w. W 1885 r. zaniedbaną i zadłużoną posiadłość wykupił Oskar von Rudziński i przywrócił blask budowli, której sława obiegła już cały kraj. Nowi właściciele prowadzili bogate życie kulturalne, udzielali się również

w polityce. Na bale i spotkania przyjeżdżali przedstawiciele polskiej elity, m.in. Ignacy Mościcki, Józef Piłsudski i kardynał Sapieha. Inspiracji szukali tu także artyści. Zachowały się listy akwarelisty Juliusza Fałata, zaprzyjaźnionego z Rudzińskimi. Wybuch II wojny światowej zmusił Rudzińskich do opuszczenia majątku. Po wojnie zakazano im zbliżania się do pałacu na odległość 30 km. Zdevastowaną rezydencję oddano do użytku właścicieli dopiero w 2000 r. Obecnie mieszka w niej Maciej Rudziński – ostatni z rodu, wychowany w Osieku. We wnętrzach urządził niewielkie muzeum, po którym sam oprowadza wycieczki, barwnie opowiadając historię rodu i posiadłości. A jest o czym mówić, bo trudno tę budowlę porównać do jakiegokolwiek innej w Polsce.

- Pałac otacza rozległy **park krajobrazowy**, założony w XIX w., w którym znajduje się m.in. **neogotycka oficyna i stajnia** z czterokolumnowym portykiem.
- Drewniany, **późnogotycki kościół pw. św. Andrzeja** w Osieku pochodzi z I. poł. XVI w. Nawa i prezbiterium otoczone są otwartymi podcieniami. Wnętrze świątyni nakryte jest stropami. Na stropach i ścianach zachowały się fragmenty malowideł z XVI, XVII i XVIII w. Do najcenniejszych zabytków świątyni należą kamienna chrzcielnica z herbem Fogelweder z początku XVI w., płyta nagrobna Samuela Betmana z 1576 r., manierystyczny ołtarz św. Karola Boromeusza z lat 1645–1647, rokokowy ołtarz główny i ambona w kształcie łodzi z 2. połowy XVIII w. Od czasu wybudowania w 1907 r. nowego murowanego kościoła w Osieku, drewniana świątynia nie jest użytkowana. Ciekawostką jest, że kościół jest orientowany (ołtarz od strony wsch., wejście od zach.). Kościół otaczają pomnikowe dęby liczące ponad 500 lat.
- **Murowany kościół pw. Św. Andrzeja Apostoła**, z początku XX w. (konsekrowany 1908). Ciekawa i dobrze opisana historia parafii w Osieku: <http://www.parafia-osiek.pl/?historia,16>
- **Dąb "Pręgierz"** jest zabytkiem przyrody. Dawniej wykonywano tu kary. Na drzewie są widoczne ślady po metalowych obręczach. Związana jest z nim legenda: wiekowe drzewo, świadek wielu cierpień, po zakatowaniu jednego ze skazanych, pękło z żalu i tak rośnie do dziś. Legenda związania z Dębem: http://www.um.oswiecim.pl/pl_chemik/-14_2000/articles/legenda.html.

- **Browar** założony w 1883 r. Po wojnie uruchomiony w 1947r. Produkcja w latach 1950-1978 wynosiła ok 10 tys. hl. W latach 1947-1950 browar należał do Spółki Akcyjnej, potem został przejęty przez Państwowe Nieruchomości Ziemskie w Krakowie. W 1953 r. zakład przejęła Akademia Umiejętności w Krakowie a w 1956 r został przekazany Państwowemu Gospodarstwu w Osieku. Produkcję wstrzymano w 1977 r. Takie informacje podaje "Kronika Przemysłu Piwowarskiego". Browar doczekał się monografii: S. Dryja, „Browar parowy w Osieku – Zarys dziejów”, 2008.
- **Parafia pod wezwaniem Świętego Stanisława Biskupa Męczennika** w Osieku Górnym z XX w.
- **Kopiec „Grunwald”**, nieznanego pochodzenia, na którego szczycie znajduje się kapliczka z 1820 roku otoczona wieńcem starych lip. 29 września 1910 roku na kopcu odbyła się wielka uroczystość dla uczczenia 500-nej rocznicy zwycięstwa Polaków pod Grunwaldem – wtedy też zmieniono zwyczajową nazwę kopca „Piekło” na „Grunwald”.
- **cmentarz** w Osieku.
- **Agroturystyka Wichrowe Wzgórze** w Osieku
- **Gospoda Włosień** w Osieku
- **Ruiny zamku w Głębowicach**. Pierwotnie był tam (zapewne) dwór zbudowany przez Głębockiego – przywódcę zbójników beskidzkich. Dwór przebudowali w XVI w. jego ówczesni właściciele Skrzyńscy herbu łąbędź (herb widnieje na murach do dziś). Kolejne przebudowy z roku 1646 oraz 1773 dokonane przez Pisarzewskich nadały budowli charakter bardziej zbliżony do pałacu. Pożar z 1969 roku kompletnie zniszczył budynek i odtąd popada on w ruinę. Odnalezienie tego obiektu jest wielkim wyzwaniem (<http://zamki.net.pl/zamki/glebowice/glebowice.-.php>, http://palaceslaska.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1073:glebowice&catid=15&Itemid=48). Ruiny otacza zaniedbany park krajobrazowy, z fragmentarycznie zachowanymi alejami grabowymi oraz resztkami dawnej fosy.

- **Kościół Najświętszej Marii Panny z Góry Karmel** w Głębowicach wzniesiono w 1518 r. na planie krzyża łacińskiego. Kruchtę południową dobudowano w 1924 r., natomiast prezbiterium z kaplicami w 1931 r. Nawa kościoła jest drewniana, o konstrukcji zrębowej ze ścianami oszalowanymi pionowo z listowaniem, natomiast prezbiterium z przylegającymi kaplicami jest murowane. Przy prezbiterium znajduje się także piętrowa zakrystia. Drewniana wieża posiada konstrukcję słupowo-ramową, zwieńczona jest blaszonym hełmem z iglicą. Nad nawą i prezbiterium dach dwuspadowy kryty dachówką. W nawie strop belkowy, w prezbiterium sklepienie kolebkowe, w kaplicach sklepienia kolebkowo-krzyżowe, a w zakrystii sklepienie nieckowate z niedużym zwierciadłem. Wyposażenie stanowi: późnorenesansowy ołtarz główny z barokowym obrazem Matki Boskiej wręczającej szkaplerz św. Szymonowi Stockowi, ołtarze boczne pochodzące z XVIII-XIX w., widnieją w nich obrazy Św. Rodziny z XVII w. i Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Kamienną chrzcielnicę wykonano w 1958r. W ściany kościoła wmurowano epitafia właścicieli Głębowic z XVII i XVIII W. oraz kartusz z herbem Starykoń. Zwraca też uwagę płyta nagrobna z rzeźbionym wizerunkiem Jakuba Gierałtowskiego, sędziego oświęcimskiego, wmurowana w filar ogrodzenia kościoła, stanowiąca najstarszy tego typu nagrobek w Małopolsce. Przez blisko 100 lat (1560-1659) był on zbojem kalwińskim.
- Kamienna, przydrożna **figura św. Jana Nepomucena** na słupie z 1843 roku w Głębowicach.
- **cmentarz przykościelny** w Głębowicach.

Historię Osieka można lepiej poznać dzięki książce autorstwa A. Hałatek – B. Jania „Osiek – zarys dziejów”. Wydarzenia na bieżąco relacjonuje lokalna gazeta „Echa Osieka” wychodząca od 1993 roku.

D.4. Ludzie i organizacje

W Osieku przebywali i tworzyli malarze Artur Grottger oraz Julian Fałat (1891-1925), który namalował tu wiele obrazów związanych z przyrodą i zabytkowym XVI wiecznym kościołem w Osieku. Gościli tu także Marszałek Józef Piłsudski (1915 r.), dowódca II Brygady Legionów gen. Józef Haller (1919 r.), prezydent RP Ignacy Mościcki (1929 r.) oraz kardynał Adam Sapieha (1937 r.).

Organizacją, której działalność najbardziej jest zbieżna tematycznie z tworzeniem questów jest na terenie gminy Osiek jest **Towarzystwo Miłośników Osieka**, które mogłoby pełnić funkcje opiekuna questów. Również prężnie działające **Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych w Osieku** jest dobrym kandydatem na partnera i opiekuna questów.

D.5. Potencjalne questy

D.5.a. Quest **historyczny** – ponad 700-letnia historia Osieka. Quest mógłby prowadzić po miejscach związanych z dziejami miejscowości i lokalną gospodarką. Celem questu mogłoby być opowiedzenie historii Osieka, ze szczególnym uwzględnieniem lat jego świetności, kiedy istniało „Państwo osiecki”.

D.5.b. Quest po „**Pałacu z tysiąca i jednej nocy**”. Pałac wraz z otaczającym go parkiem krajobrazowym, oraz budynkami neogotyckiej oficyny i stajni mógłby nie tylko prezentować ten wyjątkowy architektonicznie obiekt, ale także opowiadać historię rodów z nim związanych.

D.5.c. Quest **malarski** – prezentujący krajobrazy i miejsca związane z pobylem Juliana Fałata, które znalazły odzwierciedlenie w jego twórczości.

D.5.d. Quest po **XVIII-wiecznym majątku** - nawiązanie do prężnie działającego majątku magnackiego (5 folwarków, 38 stawów rybnych, browar, gorzelnia, 5 młynów, duża pasieka, 4 karczmy oraz 950 ha użytków rolnych). Przygotowanie questu wymagałoby odtworzenia topografii XVIII-wiecznej posiadłości.

D.5.e. Quest po **Głębowicach** – prezentujący historię tej wsi, w tym okres jej znaczenia jako ośrodka kalwinizmu. Takie ciekawostki ludzi szczególnie interesują.

D.5.f. Quest po stawach osieckich – prezentacja walorów krajobrazowych, flory i fauny. Ciekawe mogłoby być wykorzystanie łąbędzy, które można podziwiać.

D.5.g. Ze względu na dobrze rozwiniętą sieć szlaków rowerowych można zrobić **rowerowy quest po Osieku i Głębowicach**.

D.5.h. Quest - **znani goście w Osieku**, prowadzący po miejscach, które odwiedzili znani Polacy. Możliwy do zrealizowania, jeśli da się odtworzyć, gdzie przebywali i jakie dokładnie miejsca są z nimi związane.

E. Gmina Spytkowice

E.1. Położenie

Gmina Spytkowice położona jest w zachodniej części województwa małopolskiego, w Kotlinie Oświęcimskiej i jest najdalej na północ wysuniętą częścią powiatu wadowickiego. Jej północną granicę stanowi dawne i obecne koryto Wisły, zaś w części południowej sięga po Pogórze Wielickie. Graniczy z gminami: Zator, Tomice, Brzeźnica, Alwernia i Czernichów. Zajmuje obszar o powierzchni 5008 ha i zamieszkuje ją ponad 10 tys. mieszkańców. W jej skład wchodzi sześć sołectw; Spytkowice, Bachowice, Ryczów, Półwieś, Miejsce i Lipowa. Oddalona jest o 40 km od królewskiego miasta Krakowa i o 20 km od papieskich Wadowic. Przez gminę przebiega droga krajowa nr 44 Gliwice - Kraków oraz sieć dróg powiatowych. W Spytkowicach znajduje się węzłowa stacja kolejowa na skrzyżowaniu szlaków Oświęcim – Kraków i Wadowice - Trzebinia. Zróżnicowana rzeźba terenu, w północnej i środkowej części płaska i nizinna, a w południowej pagórkowata, przecięta siecią licznych wąskich i głębokich dolin oraz liczne walory przyrodniczo – krajobrazowe sprawiają, że Spytkowice należą do jednej z najbardziej malowniczych gmin tego terenu.

Gmina posiada dogodne warunki do aktywnego wypoczynku dzięki przebiegającym po jej terenie dobrze oznakowanym ścieżkom rowerowym oraz „Wiślanej Trasie Rowerowej”. Również interesująco i mile można spędzić czas na ścieżkach przyrodniczych. Na terenie gminy wyznaczono dwie takie ścieżki pn. "Za Zamkiem..." i "Górki Bachowskie - Buczyzna", których atrakcje zostały opisane w przewodnikach. Pokonując ich trasy możemy odnaleźć wiele interesujących widoków oraz wspaniałe świat roślin i zwierząt.

E.2. Walory przyrodnicze

- **Górki Bachowskie i Spytkowskie**
- To niezwykle urokliwy, silnie pagórkowaty teren porośnięty kwaśną buczyną niżową, nadającą mu parkowy charakter. Liczne wzniesienia Pogórza Wilamowickiego, przecinają głębokie dolinki o stromych i głęboko wciętych dnach. Zostały one wyrzeźbione w miękkim, podatnym na erozję podłożu plastycznym przez wody potoków. Dnem

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

większości z nich nadal płynie woda. W niektórych dolinkach, głównie u ich wylotu, spotkać można obfite stanowiska skrzypu olbrzymiego. W buczynie porastającej Górki, w zwartym i niemal równikowym drzewostanie dominuje buk zwyczajny – drzewo o charakterystycznej srebrzystoszarej, gładkiej korze i prostym pniu. Liście buka – duże i eliptyczne skutecznie ograniczają dostęp promieni słonecznych do dna lasu. Silne zacienienie i zakwaszenie gleby sprawia, że roślinność runa jest bardzo uboga lub miejscami brak jej zupełnie, a dno lasu pokrywa tylko warstwa opadłych liści bukowych. Nieliczne gatunki roślin, które możemy tutaj spotkać to przede wszystkim małe byliny jak: konwalijka dwulistna – pospolita roślina o trujących, czerwonych jagodach oraz szczawik zajęczy zwany również zajęczą kapustą, o liściach podobnych do liści koniczyny. W runie lasu sporadycznie występują również objęte ochroną częściową, a są to: bluszcz pospolity – pnącze o zimzielonych liściach i kopytnik pospolity – o błyszczących, nerkowatych liściach.

- **Las Burzyńskiego.** Obejmuje kompleks leśny porastający niewielkie wzniesienia o rzeźbie urozmaiconej dolinkami potoków. Najcenniejszy pod względem przyrodniczym i krajobrazowym fragment lasu znajduje się w południowej części kompleksu leśnego. Jest to obszar projektowanego rezerwatu o nazwie „Burzynek”. Dominuje tu, bogata w rzadkie i chronione gatunki roślin żyzna buczyna karpacka, z dorodnym drzewostanem bukowym oraz nielicznymi okazami grabu i jaworu. Do najciekawszych (chronionych) składników flory lasu Burzyńskiego należą między innymi: wawrzynek wilczętyko, skrzyp olbrzymi, marzanka wonna, kopytnik pospolity oraz bluszcz pospolity. Miejsce to szczególnie warto odwiedzić wczesną wiosną, kiedy to runo bukowego lasu na krótko przybiera tęczę barwy rosnących tu geofitów – roślin, które masowo zakwitają korzystając z krótkiego okresu, kiedy to promienie słońca bez przeszkód docierają do dna lasu, przez bezlistne jeszcze korony drzew.
- **Park dworski w Ryczowie** - założony został około 1865 roku. Zarys parku zbliżony jest do prostokąta. Murowany dwór z II połowy XIX w. położony jest na skraju południowej części parku i zwrócony frontem na północny wschód. Układ komunikacyjny jest promienisty z wyraźną dominacją dzikich ścieżek. Park jest nie ogrodzony, do niedawna ogólnie dostępny. Pomimo występowania licznych nalotów i nowych (20-30 letnich)

nasadzeń, park pod względem przyrodniczym i ekologicznym stanowi interesującą enklawę zieleni urządzonej, reprezentowanej przez kilkadziesiąt starych drzew w wieku 100-250 lat. Drzewostan parkowy złożony jest w przeważającej mierze z jesionów wyniosłych, dębów szypułkowych i lip drobnolistnych. Charakterystyczną cechą starodrzewu jest występowanie kilku rzadkich gatunków (egzotycznych) takich jak: tulipanowiec amerykański, platan klonolistny magnolia drzewiasta i cisy pospolite.

- Projektowany rezerwat leśny **Las Bachowiec** to ciekawe miejsce pod względem przyrodniczym. Ten niezwykle urokliwy pagórkowaty teren jest porośnięty kwaśną buczyną niżową. Tereny te zasiedla wiele gatunków fauny jak: sarna, lis, zając, kuna leśna, jeż, wiewiórka i licznie gnieźdzące się ptaki wśród których znajdziemy: jastrzębia, myszołowa, sowy kilka gatunków dzięciołów, sójkę, kosa, kukułkę i ziębę. Najciekawsza przyrodniczo jest część centralna rozciąga się tam szeroki wąwóz, którego dnem płynie potok. Wzdłuż potoku zachowały się fragmenty łągu z udziałem jesionu.
- **Wiślicka.** Obszar obejmuje system trzech starorzeczy rzeki Wisły (tzw. wiślick). W skład systemu wchodzi wiślicko Miejsce, Oko i Krajskie. Zbiorniki są częściowo ze sobą połączone, a starorzecze Miejsce jest połączone rowem z rzeką Wisłą. Wszystkie trzy starorzecza są typowo wykształconymi, dojrzałymi ekosystemami wodnymi. Najlepiej zachowane pod względem roślinnym jest wiślicko Miejsce, następnie Krajskie i Oko. W wiślickach można wyróżnić strefowe pasy roślinności w zależności od głębokości (odległości od brzegów). Dobrze wykształcone są zarówno zbiorowiska roślin bagiennych (pasy szuwarów) jak również typowe zbiorowiska roślin wodnych (pływających i zanurzonych). Z ciekawszych gatunków można wymienić Grzybienie białe, Grązel żółty, Rdestnica połyskująca, Rdestnica stępiona, Wywłócznik kłosowy. Powierzchnia zajmowana przez siedlisko w obszarze równa się powierzchni fitolitoralu, który jest najlepiej rozwinięty w wiślicku Miejsce (70%), Krajskim (50%) i Oko (40%). Obszar grupuje największe i najlepiej zachowane starorzecza w województwie małopolskim. Z uwagi na fakt, że roślinność wodna uznawana jest globalnie za zagrożoną lub nawet ginącą, ochrona starorzeczy, zwłaszcza tych dobrze zachowanych, powinna być działaniem o wysokim priorytecie. Bliskie sąsiedztwo innych zbiorników wodnych (głównie stawów) zapewnia przepływ genów pomiędzy

populacjami. Proponowany obszar jest również niezwykle cenny dla ochrony ptaków oraz płazów.

- **Kompleks stawów karpionych starorzecza Wisły.** Stawy Spytkowice powstały na terenach podmokłych, okresowo zalewanych wezbranymi wodami rzeki Wisły. Do momentu wykonania przekopy doprowadzającej wodę do stawów z rzeki Skawy, zalewane były wodą opadową. W XVI w. powstały stawy : Kasztelan, Wawrzek, Artur, Róża. Założycielami tychże stawów byli kasztelanowie: Wawrzyniec Myszkowski syn Piotra z Przeciszowa (nazwa stawu „Wawrzek” pochodzi od niego właśnie) i Seweryn Boner. Na przestrzeni minionych wieków stawy były wielokrotnie przebudowywane i remontowane, w związku z czym zmieniała się ich powierzchnia, głębokość, a nawet nazwy. Przez cały XIX w. i początek XX w. właścicielami stawów usytuowanych w okolicach Zatora i Spytkowic była rodzina hr. Potockich. Od imienia dzieci jednego z nich tj. Andrzeja Potockiego biorą nazwy dwa stawy we wsi Miejsce tj. „ Artur” i „ Róża”. Stawy Spytkowice zasilane są wodą z rzeki Skawy a odprowadzane częściowo bezpośrednio do rzeki Wisły a częściowo przez stare koryto Wisły. Przez setki lat w stawach gro produkcję stanowił karp, który trafiał na rynki Krakowa, Warszawy i innych wielkich ośrodków miejskich. W obecnej chwili karp nadal stanowi podstawę produkcji nie mniej jednak coraz większy udział w hodowli stanowią takie gatunki jak : szczupak, sum, sandacz, lin, amur, tołpyga, karaś. Hodowla w/w gatunków prowadzona jest w gospod. Spytkowice w cyklu zamkniętym tzn. począwszy od rozrodu do utrzymywania materiału rodzicielskiego. Odłowy ryb przeznaczonych do konsumpcji odbywają się corocznie jesienią (październik, listopad) natomiast ryb obsadowych- wiosną. Hodowla ryb w stawach zmusza hodowców do utrzymywania tychże w wysokiej kulturze, polegającej na m in. uprawie dna, likwidacji uszkodzeń na groblach, odmuleniu rowów dennych oraz niedopuszczenie do nadmiernego rozwoju roślin wodnych. Chów i hodowlę ryb w stawach prowadzi się w sposób ekologiczny z uwagi na karmienie ryb paszami naturalnymi, powrót do naturalnego rozrodu (bez substancji hormonalnej) oraz nawożenie stawów nawozami organicznymi. Istniejące stawy stanowią naturalny element środowiska przyrodniczego stwarzając dogodne warunki lęgowania ptaków wodno – błotnych. Rozległy kompleks stawów rybnych (480 ha) objęty jest intensywną gospodarką

stawową. Szatę roślinną stawów tworzą m.in. zespół trzcin i oczeretów oraz szuwały wielkoturzycowe. Na groblach występują również pasy zarośli wierzbowych oraz pojedyncze okazy wierzb. Największym walorem są liczne gatunki ptaków, w tym wiele gatunków gniazdujących. Odnotowano tu ponad 200 gatunków ptaków, z czego 124 to gatunki lęgowe, zaś 75 gatunków ptaków to gatunki przelotne. Większość ptaków należy do grupy gatunków rzadkich i chronionych. Występują tu m.in. perkoz rdzawoszyi, perkoz zausznik, bąk, bączek, łąbądź niemy, błotniak stawowy, kropiatka, sieweczka obroźna, rycyk, rybitwa zwyczajna i rybitwa czarna, rokitniczka, trzcinniczek oraz trzciniak. Stawy są także miejscem rozrodu płazów oraz niektórych ptaków. Stawy te wraz z sąsiadującymi stawami w Przerębie stanowią ostoję ptaków o randze europejskiej. Ptaki są przedmiotem zainteresowania Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego z siedzibą w Krakowie.

- **Staw Kasztelan** powstał w XVI w., założycielami byli kasztelanowie: Wawrzyniec Myszkowski syn Piotra z Przeciszowa i Seweryn Boner. Na przestrzeni minionych wieków staw był wielokrotnie przebudowywany i remontowany, w związku z czym zmieniała się jego powierzchnia, głębokość. Przez cały XIX w. i początek XX w. właścicielami stawów usytuowanych w okolicach Zatora i Spytkowic była rodzina hr. Potockich. Ostatnia renowacja stawów w Spytkowicach miała miejsce w latach 1972-1985, w jej wyniku powierzchnia stawu Kasztelan - 42,8 ha, a średnia głębokość 1,5 m.

E.3. Walory kulturowe

Historia Gminy

Pisana historia terenów wokół obecnych Spytkowic sięga 1229 roku, kiedy to po raz pierwszy wymienione zostały przy okazji wiecu zorganizowanego tu przez księcia śląskiego Henryka Brodatego, na którego podczas mszy podstępnie napadł i wziął go do niewoli Konrad Mazowiecki. Z roku 1284 pochodzą wzmianki o wsi Ryczów, którą nadał cystersom z klasztoru mogińskiego, książę oświęcimski - Władysław. Po raz pierwszy w roku 1283 wzmiankowana jest Półwieś, którą ostatecznie w roku 1324 sprzedał cystersom mogińskim Mikołaj Byczko. Wieś ta musiała być cystersom odebrana, gdyż

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

w roku 1450 ponownie była obiektem transakcji między tym klasztorem a Mikołajem Staszowskim. Klasztor włączył wieś do klucza dóbr, który obejmował wspomniany wyżej Ryczów, a także Zygodowice i Woźniki. Od roku 1282 wioski obecnej gminy Spytkowice wchodziły w skład księstwa oświęcimskiego. W roku 1327 książę oświęcimski Jan I Scholastyk złożył hołd lenny królowi czeskiemu Janowi Luksemburskiemu. W roku 1445 w skład księstwa zatorskiego, które wydzieliło się z księstwa oświęcimskiego, weszły wszystkie wioski obecnej gminy Spytkowice. Jeszcze przed śmiercią w końcu XV w., dwaj bracia - książęta: Kazimierz i Wacław, sprzedali klucz spytkowicki kasztelanowi sądeckiemu Piotrowi Myszkowskiemu, który niedługo potem rozpoczął przebudowę i rozbudowę starego, gotyckiego drewniano--kamienno dworu obronnego w Spytkowicach. Na jego fundamentach powstał obronny, murowany pałac w stylu renesansowym, m.in. podwyższono wieżę i dobudowano dwa skrzydła. Myszkowscy władali spytkowickimi dobrami prawie przez 130 lat, bo do roku 1617. W tym samym czasie Ryczów i Półwieś nadal należały do uposażeń kolejnych opatów cysterskiego klasztoru mogińskiego. Po tragicznej śmierci ostatniego księcia zatorskiego Janusza V w roku 1513 księstwo to wraz z kluczem spytkowickim, przyłączone zostało do Królestwa Polskiego.

W roku 1564 księstwo oświęcimskie i zatorskie ponownie połączono, zlikwidowano ich odrębność i utworzono z nich powiat śląski z siedzibą w Oświęcimiu, który stał się integralną częścią woj. krakowskiego. Po roku 1617 klucz spytkowicki przez okres ćwierć wieku zmieniał właścicieli, by ostatecznie w roku 1644 w całości trafić w ręce rodziny Szyszkowskich. Od roku 1630 (przedstawiciel tego rodu - biskup Marcin Szyszkowski rozpoczął rozbudowę pałacu w rezydencję w stylu barokowym. Szyszkowscy władali dobrami spytkowickimi do 3 ćwierci XVII w., kiedy to trafiły w ręce: Opalińskich, a następnie Lubomirskich i ich sukcesorów (m.in. Czartoryskich). W roku 1832 trafiły one w ręce Potockich, którzy rezydowali na zamku spytkowickim do 1945 roku.

Gmina Spytkowice jako obszar starego osadnictwa odznacza się bogactwem dóbr kultury i architektury, wśród których wyróżniamy: stanowiska archeologiczne, zabytki kultury materialnej oraz liczne krzyże i kapliczki przydrożne.

- **Zamek w Spytkowicach** - zbudowany w I połowie XVI w. przez kasztelana sądeckiego Wawrzyńca Myszkowskiego, w stylu renesansowo-gotyckim, powiększony i przekształcony w okazałą rezydencję wczesnobarokową (około 1630 r.) przez biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. Zniszczony przez pożar i działania wojenne w 1945 r. W latach 80-tych i 90-tych XX w. w zamku przeprowadzono gruntowne prace remontowe i konserwatorskie, podczas którego Zamkowi przywrócono wczesnobarokowy wygląd i układ przestrzenny. Obiekt jest murowany o trzech skrzydłach ujmujących prostokątny dziedziniec, na którym rośnie 150 letni kasztanowiec z kwadratową wieżą w południowo-wschodnim narożniku. Wokół zamku rozciąga się zabytkowy zespół parkowy. Po północnej stronie zamku znajdował się w XVIII w. ogród, za nim rozciągały się stawy, a od wschodu zabudowania gospodarcze, z których do dnia dzisiejszego przetrwał budynek tzw. "dawnej gorzelni".
- **Kościół pw. Św. Katarzyny** – Kościół parafialny p. w. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Spytkowicach to wczesnobarokowa budowla murowana, orientowana. Jego budowę rozpoczął biskup warmiński Mikołaj Szyszkowski w 1633 r., a zakończył w 1643 r. podskarbi poznański, Łukasz Opaliński. Bryła świątyni jest okazała, składa się z, szerszej od prezbiterium, prostokątnej nawy o trzech przęsłach, do której w 1895 r. dobudowano od zachodu i północy kruchty, oraz z wieży przy narożniku południowo - zachodnim. Od południa, w kącie między wieżą a nawą, znajdują się kręcone schody, wiodące na chór muzyczny, strych i wieżę. Nawa przedłużona jest niżej sklepionym prezbiterium, o dwóch przęsłach, zakończonym półkolistą absydą. Do prezbiterium przybudowane są: od południowej strony zakrystia i skarbczyk, natomiast od przeciwnej – kaplica Różańcowa (z 1698 r.). Zewnętrzne elewacje świątyni podzielone są belkowaniem na dwie kondygnacje, w których widnieją prostokątne, zamknięte łukiem okna. Ściany boczne opinają masywne przypory. Wieża kościelna z XVI - wiecznym dzwonem na szczycie nie przewyższa korpusu nawy, jej narożniki ozdabiają szerokie lizeny. Wieńczy ją hełm w formie ośmiobocznego bębna z cebulastą kopułą i latarnią. Korpus nawy nakryty jest dwuspadowym dachem, ze smukłą ażurową wieżyczką na sygnaturkę w typie barokowym z ok. 1700 r. Natomiast trypółcaciowy dach prezbiterium, nad absydą ma formę kopulastą. Ochroną objęto budynek kościoła wraz z najbliższym

otoczeniem, murowanym ogrodzeniem i drzewostanem, a także obiekty położone w ogrodzie wokół miejscowej plebani.

- **Dwór w Ryczowie.** Zbudowany około 1870 r. w stylu pseudoromańskim przez generała Piaseckiego. Dwór na rzucie prostokąta, częściowo podpiwniczony, dwukondygnacyjny. narożnik północno-zachodni ukształtowany w formie sześciobocznej wieżyczki. Dachy dwuspadowe, podkreślone profilowanym gzymsem oraz fryzem arkadowym. Obiekt stanowi przykład unikalnej architektury dworskiej XIX w. W otoczeniu znajduje się park dworski założony około 1865 r. z układem komunikacyjnym stanowiący połączenie z Dworem. Obiekt pod względem przyrodniczym stanowi rzadką enklawę urządzoną zieleni, reprezentowanej przez kilkadziesiąt starych drzew w wieku 100 -150 lat.
- **Kaplica Św. Bartłomieja w Bachowicach.** Zbudowana została w XVII w. na placu po starym kościele parafialnym, który został wystawiony na licytację i rozebrany. Jest to obiekt murowany, w którym umieszczono wyposażenie z dawnego kościoła.
- Cennym zabytkiem kultury sakralnej na tym terenie jest **Kamienny Krzyż Pokutny.** Tkwi osadzony w ziemi, przy drodze na Kaniów i liczy przeszło 400 lat. Z krzyżem związana jest legenda o zbójniku Stefanie, który grasował w Bachowickim lesie o czym wspomniano w książce pt. "Bachowice Dawniej a Dziś": "Powtarzali dawni mieszkańcy wsi, że zbójcy ukryci w lesie napadli księdza gdy jechał do chorego, zabili go i pochowali przy drodze wiodącej na Kaniów. Na grobie wyrósł krzyż kamienny..."
- **Kanał Małopolski** – miejscowość Miejsce. Idea połączenia Odry z Dunajem sztucznym kanałem powstała już w XV w., od XVIII w. zaczęto przeprowadzać systematyczne studia terenowe. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX w. rozpoczęły się prace nad projektem połączenia kanałami Dunaju, Wełtawy, Odry, Wisły i Dniestru. W ten sposób powstałby spójny system dróg wodnych obejmujący całe Cesarstwo Austro-Węgierskie. W 1880 roku powstał pierwszy projekt kanału tzw. „Kanał Galicyjski”, który na terenie Galicji miał przebiegać od strony Bohumina nad Odrą przez Zebrzydowice, Oświęcim, Skawinę, Kraków i dalej na wschód. Według projektu, kanał pozwalałby na poruszanie się barek o ładowności 600 ton i zanurzeniu 1,80 m. Prace

przy budowie Kanału Galicyjskiego rozpoczęły się w dniu 27 grudnia 1911 roku, ale do wybuchu I wojny światowej wykonano wstępne prace ziemne na odcinku od Zatora do Skawiny. W Krakowie wybudowano bulwary nad Wisłą i jeden basen portowy w Płaszowie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w wyniku powstania nowych granic zmienił się projekt przebiegu Kanału Galicyjskiego nazwanego teraz Kanałem Małopolskim. Zrezygnowano z połączenia Odry z Wisłą i powrócono do idei skanalizowania Wisły poniżej Krakowa, wiślana droga wodna miała prowadzić do Warszawy z odnogą do Dniestru. Z powodu braku środków finansowych wykonano niewielkie prace na odcinku powyżej Krakowa. Pod koniec lat trzydziestych XX w. ze względu na powstający Centralny Okręg Przemysłowy w widłach Wisły i Sanu zwiększył się nacisk na ideę budowy wiślanej drogi wodnej, w Mysłowicach miał powstać duży port węglowy. Niestety II wojna światowa stanęła na przeszkodzie realizacji tych planów. W latach 1939-1944 władze niemieckie opracowały projekt połączenia Odry z Wisłą doliną rzeki Bierawki, a następnie koło Mysłowic i Chrzanowa do Krakowa. Po wojnie już w 1945 roku w Dyrekcji Dróg Wodnych w Krakowie powstał projekt drogi wodnej Modrzejów – Kraków – Opatowiec wraz z połączeniem z projektowanym kanałem Odra – Dunaj. W ramach tego projektu wybudowane zostały trzy stopnie wodne, które obok głównego celu żeglugowego mają do spełnienia dodatkowe zadania: - stopień wodny „Przewóz” ułatwia pobór wody dla kombinatu metalurgicznego w Nowej Hucie, - stopień wodny „Dąbie” powstrzymuje erozję denną w korycie Wisły, która zagraża stateczności filarów mostów krakowskich, - stopień wodny „Łączany” za pośrednictwem rozbudowanego fragmentu dawnego Kanału Małopolskiego (dziś zwanego Kanałem Łącząńskim) dostarcza wody chłodniczej do elektrociepłowni w Skawinie.

Ponadto cennymi elementami dziedzictwa kulturowego są następujące obiekty:

- **Figura Matki Boskiej w Spytkowicach,**
- **Figura św. Jana Nepomucena w Spytkowicach,**
- **Krzyż w Spytkowicach** upamiętniający ks. Franciszka Paciorka zamordowanego w Auschwitz,

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

- **Kościół Parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bachowicach**, Kościół parafialny wybudowany w latach 1920 – 1925, poświęcony w 1925 r.,
- **Cmentarz w Bachowicach** z pomnikiem „**Poległych za Ojczyznę**”,
- **Kapliczka, figura świętego** oraz **krzyż** w **Bachowicach**,
- **Kościół parafialny MB Królowej Polski, Kamienny i metalowy Krzyż** w **Ryczowie**,
- **Figura Matki Boskiej** oraz **Kapliczka nadrzewna** w **Półwi**,
- **Kapliczka** w **Miejscu**.

E.4. Ludzie i organizacje

Animatorem powstawania *questów* w gminie powinien być **Gminny Ośrodek Kultury** w Spytkowicach przy współpracy ze szkołami każdego szczebla oraz **Gminna Biblioteka Publiczna** w Spytkowicach wraz z filiami w Bachowicach i Ryczowie. Partnerów przy tworzeniu *questów* można szukać także wśród kilku Kół Gospodyń Wiejskich, Ochotniczych Straży Pożarnych oraz Ludowych Klubów Sportowych. Istotne też by w tworzeniu *questów* uczestniczyli pasjonaci i znawcy lokalnej przyrody i kultury.

Nie małą rolę w odkrywaniu i pokazywaniu dziedzictwa miejsc w Gminie Spytkowice mogą odegrać organizacje pozarządowe. Organizacje te realizują na terenie Gminy m.in. działania mające na celu ochronę przyrody i ochronę zwierząt oraz edukację ekologiczną poprzez angażowanie dzieci i młodzieży w działania o charakterze proekologicznym.

- Koło Łowieckie "Hubert" w Ryczowie,
- Stowarzyszenie "DARZ GRZYB",
- Polski Związek Wędkarski Koło PZW w Spytkowicach,
- Polski Związku Hodowców Gołębi Poczтовых,
- Stowarzyszenie Rodzina Kolpinga w Bachowicach.

E.5. Potencjalne questy

W Gminie Spytkowice istnieje wiele ciekawych tematów powiązanych z dziedzictwem przyrodniczym bądź kulturowym, dających możliwości stworzenia questów. Historia Spytkowic, wydarzenia związane ze znanymi osobami, ale także piękna przyroda i tradycje, aż proszą się o opowieść w formie questu. Rekomendowane jest tworzenie questów tematycznych: przyrodniczych, historycznych i kulturowych prowadzących zarówno zabytkach i interesujących obiektach związanych z długą historią i kulturą gminy, miejscach występowania wyjątkowych zasobów flory i fauny, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Natura 2000. Szereg miejsc z terenu Gminy zostało uwzględnionych w propozycji questów rowerowych.

E.5.a. Quest architektoniczno-historyczny prezentujący zamek w Spytkowicach.

Wędrówka pokazałaby cechy charakterystyczne wczesnego baroku na przykładzie spytkowickiego zabytku. Jednocześnie w queście można by zawrzeć szereg informacji historycznych opowiadających o dawnych dziejach Spytkowic.

E.5.b. Quest historyczno-przyrodniczy po Dworze w Ryczowie

Można stworzyć quest, który zapoznawałby odkrywcę z historią dworu i gospodarowania w XIX w., oraz z przykładem unikalnej architektury dworskiej XIX w. Kolejną częścią questu – bądź nowym questem – powinna być tematyka związana z otaczającym dwór parkiem. Można tam pokazać typowe dla XIX wiecznych założenia parkowo-dworskie rozwiązania architektury parkowej oraz nauczyć odkrywcę rozpoznawania ciekawych gatunków drzew.

E.5.c. Quest o gospodarce rybackiej na Stawach Spytkowice

Wyprawa odkrywców, poprowadzić może nas do miejsc związanych z hodowlą Karpia Królewskiego na stawach w obrębie obszaru NATURA 2000. Poznamy zasady funkcjonowania stawu (jak się go napętnia, kiedy i jak zarybia, kiedy ryby odławia, jak czyści dno itp.) Quest może tworzyć komplementarną wyprawę z questem o podobnej tematyce w Tomicach. Można powiązać te dwie wyprawy tworząc system questów pokazujących gospodarkę rybacką w Dolinie Karpia.

F. Gmina Polanka Wielka

F.1. Położenie

Polanka Wielka leży w województwie małopolskim na terenie powiatu oświęcimskiego, w odległości 14 km na południowy wschód od Oświęcimia. Krzyżują się tu drogi na: Zator, Przeciszów, Osiek, Kęty, Brzeszcze oraz Oświęcim, Głębowice, Andrychów, Piotrowice. Gmina zajmuje powierzchnie ok. 24 km kw. i liczy 4200 mieszkańców. Podstawą gospodarki jest rolnictwo, ale także usługi: głównie transport i budownictwo oraz przemysł lekki. Występujący tu klimat należy do strefy umiarkowanej z przewagą atlantyckich wpływów oceanicznych.

W Polance Wielkiej na głębokości ok. 300 m w skałach karbońskich występują dość bogate pokłady węgla kamiennego. Skały karbońskie pokryte są iłami morza mioceńskiego, a te z kolei osadami lodowcowymi i rzeczno – lodowcowymi. Dolne partie tych osadów budują głównie utwory morenowe. Górne partie wysoczyzny to osady eoliczne z okresu ostatniego zlodowacenia, reprezentowane przez pyły i gliny lessowe. Falistą rzeźbę terenu ukształtowała erozyjna działalność miejscowych strumieni i potoków, w wyniku której powstały głębokie rynny i obniżenia wycięte w pokładach lessowych. Najwyższy punkt Polanki Wielkiej leży 285 m n.p.m. w rejonie zbiorników wodnych, a najniższy 245 m n.p.m. przy granicy z Przeciszowem. Różnica wzniesień dochodzi do 40m. Z okolicznych zalesionych pagórków wypływają strumienie i potoki (dopływy Stronnika), które zasilają w wodę stawy hodowlane, występujące w lokalnych nieckach i obniżeniach terenu. Powierzchnie gminy tworzą głównie pola uprawne i łąki. Dominuje kompleks pszenny, dobry, klasy IIIa, IIIb i IVa. Lasy mieszane z przewagą dębu, brzozy, modrzewia i sosny pokrywają okoliczne pagórki i stanowią ok. 10% powierzchni gminy. Zwarte zabudowania - domki jednorodzinne i wille ciągną się pasem wzdłuż doliny potoku oraz drogi wojewódzkiej, czyli ul. Długiej.

Gmina stanowi 5,92% powierzchni powiatu i jest najmniejszą samodzielną gminą w powiecie oświęcimskim i jedną z najmniejszych w Polsce.

F.2. Walory przyrodnicze

Gmina jest położona w Kotlinie Oświęcimskiej, na granicy z Pogórzem Śląskim. W pofalowanym malowniczym krajobrazie można wyodrębnić kilka charakterystycznych elementów przyrodniczych takich jak:

- **punkty widokowe** z wzniesień południowej części wsi, z widokami na Beskid Mały oraz Śląski, Kotlinę Oświęcimską oraz Wyżynę Krakowską i Śląską (ul. Leśna, ul. Pasternik, ul. Polna, „Na Łysówce”)
- **Stawy Polaniec i Farowiec.** Staw Farowiec znajduje się w dolinie przed lasem farawskim, dochodzącym do granicy głębowskiej, obecnie ul. Swierkowej. Jest B.5.a. on stale zasilany w czystą wodę źródła tego potoku znajdują się w dolinie lasu w górnej części dopływu i liczą od 500 m do 2 km. W XIX w. i wcześniej Farowiec nie był pierwszym stawem zasilanym z tych Źródeł. W granicy Polanki Wielkiej, Głębowic i Osieka było kilka stawów należących do plebanii i rolników Średniej Polanki. W pierwszej połowie XX w. stawy te zlikwidowano, wykarczowano zagajniki i zniwelowano istniejące groble, w miejscu których powstały łąki. W tych latach rozwijała się hodowla bydła mlecznego, stąd istniało zapotrzebowanie na siano. Farowiec prawdopodobnie z chwilą pojawienia się w Polance Wielkiej dziedziców Myszkowskich, został odebrany dotychczasowym właścicielom, czyli rolnikom z górki Huczków. Wskazują na to grunty uprawne i łąki, ciągnące się od siedliska gospodarstwa aż do granicy głębowskiej. Taki układ gospodarstw rolnych od chwili nadania ich chłopom znajduje się praktycznie w całej wsi. Wyjątki stanowią właśnie stawy. Farowiec jest tego przykładem, tam pola uprawne i lasy dochodzą do stawu. Zatem kilkuhektarowy staw rybny jest wyrwany z własności tych gruntów i przez następne wieki eksploatowany przez kolejnych dziedziców, a obecnie przez Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną.
- Park przypałacowy w centrum Polanki Wielkiej. W parku znajdują się okazy starych drzew – pomniki przyrody.

F.3. Walory kulturowe

Jedna z najmniejszych gmin w Polsce, posiada kilka wartych uwagi walorów kulturowych, o które w przyszłości będzie można opierać fabułę przyszłych questów. Są to:

- drewniany **Kościół św. Mikołaja w Polance Wielkiej**

Kościół pochodzi i z XVI w. W roku 1658 został przebudowany w stylu barokowym.

Świątynia ma konstrukcje zrębową o ścianach oszalowanych pionowo z listowaniem i usztywnione lisicami. Nawa i prezbiterium pokryte są jednolitym dachem wielopołaciowym o jednej kalenicy. Przy prezbiterium znajduje się zakrystia zamknięta wielobocznie. Od strony zachodniej do nawy kościoła przylega dwukondygnacyjna wieża o konstrukcji słupowo-ramowej i o ścianach oszalowanych pionowo i poziomo. Wieża pokryta jest hełmem kopulastym zwieńczonym obeliskiem z blachy. Nad świątynią znajduje się sześcioboczna wieżyczka sygnaturkowa z pozorną latarnią.

Świątynia jest wyposażona w rokokowe ołtarze z XVIII w., z tego samego okresu marmurowa chrzcielnica oraz ambona. Na chórze muzycznym znajdują się organy z 1735 roku. Ich autorem jest Wawrzyniec Harbutowski.

Kościół św. Mikołaja w Polance Wielkiej znajduje się na Szlaku architektury drewnianej w województwie małopolskim.

- **Zespół Pałacowy w Polance Wielkiej wraz z Parkiem** (pomnik przyrody) - początki XVII w. Późnobarokowy pałac w Polance Wielkiej powstał w 1769 r. Około 1850 r. został przekształcony. W parku znajdują się okazy starych drzew. Pałac, a zwłaszcza najstarsza, środkowa jego część pochodzi z I połowy XVII w. Budowę czy też przebudowę najstarszej środkowej części pałacu, która przybiera charakter willi, przypisuje się Aleksandrowi Myszkowskiemu – ówczesnemu zarządcy Polanki Wielkiej. Rozbudowę zaczęto dopiero w 1734 roku. Skrzydła budynku połączono wtedy ze środkową częścią krużgankami. W XIX w. ówczesny właściciel pałacu, Apolinary Żeński, podniósł skrzydła budynku do wysokości pierwszego piętra i ujednolicił elewację frontową, dzięki czemu dziś wygląda jak jedna całość. Podczas II wojny światowej stacjonował tu sztab Luftwaffe. Był tu również szpital, a potem krótko szkoła podstawowa. Potem pałac z 11 ha parku i kilkadziesiąt ha gruntu dostało się gminnej spółdzielni, która

w parę lat zamieniła go w ruinę. Od 1974 pałac jest własnością Rolnej Spółdzielni Produkcyjnej im T. Kościuszki i jej prezes, Paweł Jarosz, uratował pałac, przeznaczając go pierwotnie na hotel. Gruntownie odnowiono wnętrza, przywracając je do stanu dawnej świetności pod okiem konserwatora wnętrz. Jest to bez wątpienia najpiękniej utrzymany, zabytkowy pałacyk na terenie Ziemi Oświęcimskiej.

- **Figura św. Jana Nepomucena** (XIX w.) – ul. Polna,
- **Krzyż przydrożny** (XIX w.) – ul. Kasztanowa,
- **przydrożna kapliczka** (XIX w.) - ul. Zatorska),
- **Krzyż przydrożny** (XIX w.) – ul. Długa.

F.4. Ludzie i organizacje

- **Myszkowscy** - przedstawiciele rodu, który rezydował w Polance Wielkiej.
- rodzina **Cieńskich herbu Pomian** – od 1704 r. zostaje właścicielem Polanki Wielkiej, poprzez małżeństwo Kacpra Cieńskiego, łowczego Koronnego z córką Aleksandra Tarnowskiego (np. **Kacper Cieński, Apolinary Cieński**)

Twórcami oraz opiekunami powstałych w gminie questów, mogłaby być młodzież z publicznego gimnazjum lub szkoły podstawowej, która prowadzi Klub Młodego Ekologa.

Można także zaangażować działające w Polance Wielkiej Gminne Centrum Kultury oraz **Twórcze Kobiety - Stowarzyszenie Koła Gospodyń Wiejskich**.

F.5. Potencjalne questy

F.5.a. Od czasów najdawniejszych Polanka Wielka przechodziła z rąk do rąk. Można stworzyć quest, który przypomni **dzieje Polanki Wielkiej** i przechodzenia miejscowości ze Śląska do Małopolski, z księstwa zatorskiego do oświęcimskiego, czy też z Galicji do Polski.

F.5.b W oparciu o park pałacowy w Polance Wielkiej, warto stworzyć **quest uczący rozpoznawać gatunki drzew** tam rosnących.

F.5.c. Ciekawym obiektem, kryjącym w sobie wiele historii, jest Zespół pałacowo-parkowy w Polance Wielkiej. Można stworzyć quest, który mógłby pokazywać historię i ciekawostki Pałacu ale także zapoznawałby z funkcjo-

nowaniem całego gospodarstwa przy Pałacu (wyjaśnienie funkcji obiektów w zabudowaniach pałacowych).

F.5.d. Quest architektoniczny, opisujący specyficzną konstrukcję zabytkowego drewnianego kościoła p.w. Św. Mikołaja.

G. Gmina Tomice

G.1. Położenie

Gmina Tomice położona jest w dorzeczu Skawy na pograniczu Pogórza Wielickiego i Śląskiego, na wysokości od 240 do 411 m n.p.m., przy ważnych szlakach komunikacyjnych z Wadowic do Krakowa przez Skawinę i do Oświęcimia przez Zator. Graniczy z Wadowicami i gminami: Brzeźnica, Spytkowice, Wieprz, Zator.

W skład gminy wchodzi 6 sołectw (Lgota, Radocza, Tomice, Witanowice, Woźniki i Zygodowice). Obejmuje obszar 41,7 km² i liczy 7442 mieszkańców. (dane z dnia 31 grudnia 2008 r.)

Jest gminą o charakterze rolniczym.

Niewielkie oddalenie od Krakowa i Śląska sprawia, że teren gminy jest miejscem sobotnio-niedzielnego wypoczynku, sprzyja turystyce pieszej i rowerowej. Przez gminę przebiegają dwa odcinki znakowanych szlaków: 'żółtego' (Wadowice - Kalwaria Zebrzydowska przez Pogórze Wielickie) i 'zielonego' (dolina Skawy).

G.2. Walory przyrodnicze

Pierwotnie na obszarze obecnej gminy Tomice dominowały lasy gradowe z fragmentami żywej buczyny karpackiej na wzniesieniach. W dolinach rzek występowały wilgociolubne lasy łęgowe, a ciekim wodnym towarzyszyła roślinność wodna i nadwodna. Pomimo zmian w środowisku przyrodniczym spowodowanych rozwojem osadnictwa, do dziś zachowały się bardzo cenne siedliska przyrodnicze i gatunki, które zachwycają nie tylko miłośników przyrody. Można tu podziwiać pozostałości grądów i łęgów oraz unikatową florę i faunę.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

W przyrodniczym krajobrazie gminy dominuje szachownica pól uprawnych ze złocistymi łanami zbóż, zielonymi łąkami i pastwiskami, kwitnącym rzepakiem, przydomowymi sadami i plantacjami wikliny. Uzupełniają je naturalne zadrzewienia śródpolne i kompleksy leśne oraz meandrująca Skawa i duże połączenie stawów rybnych.

- **Dolina Skawy** – To jeden z najbardziej malowniczych i atrakcyjnych pod względem przyrodniczo - krajobrazowym zakątków gminy. Mimo silnego przekształcenia przez człowieka, rzeka zachowała w wielu miejscach charakter prawie naturalny. W dolinie Skawy można spotkać fragmenty łągi wierzbowo – topolowego z udziałem olchy szarej i czarnej, gęsto podszyte krzewami wierzby, czerechwy zwyczajnej i bzu czarnego.
- W runie rozwija się **gąszcz okazałych rozmiarów roślin**, jak lepiężnik różowy i podagrycznik pospolity, oraz **pnącza**: chmiel zwyczajny i kielisznik zaroślowy. Brzegi rzeki porastają wikliny nadrzeczne. Samo koryto Skawy w znacznej części ma charakter, dzikiej, podgórskiej rzeki, która w wielu miejscach tworzy zakola, pionowe skarpy, w innych zaś usypuje żwirowe łachy.
- Dolina Skawy jest **miejscem logu, bytowania i żerowania wielu gatunków ptaków**. W urwiskach ziemnych gniazdują jaskółki brzegówki, a na kamienistych. Na plażach - sieweczki rzeczne i brodzie piskliwe.
- **Dolina Brodówki** – Uroczy zakątek w Lgocie, między wzgórzami Lubań i Trawna Góra, gdzie niewielki, wijący się podgórski potok tworzy tajemniczy, mroczny, głęboki, a zarazem bardzo malowniczy przełom porośnięty łągiem olszowym o bogatym ziołoroślowym runie. Kępy runa porasta bogata roślinność leśna, a w zalanych fragmentach olszyny - rośliny bagienne. W podszyciu występuje czerechwa zwyczajna i kruszyna pospolita. Całości dopełniają rozwijające się podmokłe łąki, obfitujące w rzadkie gatunki torfotwórcze i stanowiska roślin podlegających ochronie - storczyków i skrzypu olbrzymiego.
- **Wiązowa Górka** – Wyjątkowe pod względem przyrodniczym, zalesione wzgórze w Witanowicach, w bliskim sąsiedztwie Skawy, gdzie na obszarze około 1,5 ha można spotkać unikatowe rośliny i zwierzęta.

- W poszyciu gradowego lasu masowo występują **rośliny chronione**: śnieżyczka przebiśnieg, konwalia majowa, lilia złotogłów, czosnek niedźwiedzi, kopytnik pospolity, wawrzynek wilczełyko. czy też kwitnące i owocujące okazy pnącego się po drzewach bluszczu pospolitego. Duża wilgotność tego terenu sprzyja rozwojowi płazów i ślimaków, w szczególności ślimaka winniczka.
- **Las Lgocki** – Kompleks leśny porastający stoki dwóch najwyższych wzniesień w gminie - Lubania i Krzemionki. W mieszanym drzewostanie, w zależności od ekspozycji i warunków siedliskowych, występuje grab, buk, dąb, brzoza, domieszki jaworu i lipy, a z drzew iglastych - dorodne okazy jodły i świerka, rzadziej sosny. Imponująco wyglądają stanowiska buczyny karpackiej - zwartej, jednorodnego drzewostanu bukowego ze słabo rozwiniętą warstwą krzewów. Dna głębokich jarów porastają lasy łęgowe z olchą czarną i jesionem. Do flory Lasu Lgockiego należą rośliny objęte ścisłą lub częściową ochroną: wawrzynek wilczełyko, zawilec leśny, konwalia majowa, pierwiosnek lekarski, skrzyp olbrzymi czy kilka gatunków storczyków.

W gęstwinach leśnych pojawiają się jelenie, sarny, dziki, borsuki, gniazdują jastrzębie i myszołowy.

- **Stawy Tomice** – Stawy tworzą obszar niezwykły pod względem wartości przyrodniczych, złożony z kilkunastu zbiorników o nazwach: Nowy, Łowisko, Deskowiec, Wierzchowina. Bagieniec. Gałkowiec I, Gałkowiec II, Młyński, Łęgowy, Deskowiec - Wierzchowina. Deskowiec - Łowisko. Siłkowiec, Mikołajowlec, Sierotowiec, Krupówka i Panin. Stanowią one ostoję dla licznych, często unikatowych gatunków zwierząt, zwłaszcza ptaków wodno - błotnych, objętych obszarem specjalnej ochrony ptaków NATURA 2000.

W trzcinach swoje gniazda mają kaczki, perkozy. wodniki oraz trzlniaki. Widuje się tu również czaple, łąbędzie i kormorany. Pospolite są mewy. czajki i rybitwy.

- Na terenie gminy Tomice zlokalizowane są trzy **stanowiska drzew objętych ochroną**. Dwa z nich znajdują się w Witanowicach: pierwsze, to dwa dęby szypułkowe w wieku ok. 250 - 300 lat rosnące na grobli

w pobliżu boiska sportowego, drugie – trzy lipy drobnolistne oraz jeden dąb w wieku ok. 150 lat na skarpie w zadrzewieniu parku podworskiego. Trzecie stanowisko drzew chronionych położone jest w Radoczy. Są to trzy lipy na starym cmentarzu pocholerycznym.

- Doskonałe **punkty widokowe** pozwalają na oglądanie szerokiej panoramy Beskidów wraz z Babią Górą, Wadowic, doliny Skawy i potłaci stawów hodowlanych (ok. 100 ha). Leśne łągi, grądy oraz bory kryją w swym wnętrzu wspaniałe okazy dębów, grabów i buczyny karpackiej oraz szereg chronionych roślin.

G.3. Walory kulturowe

Teren dzisiejszej gminy Tomice do 1179 r. był w całości częścią Ziemi Krakowskiej. Później zachodnia jej część znalazła się we władaniu opolskich Piastowiczów, a od 1274 r. w posiadaniu książąt śląskich z Cieszyna, Oświęcimia i Zatora. W XIV stuleciu obszar ten pozostawał w lennej zależności od monarchów czeskich. Pogranicze Śląska i Małopolski było miejscem wzmożonej akcji osadniczej na przełomie XIII i XIV w. Wówczas to pojawiły się wszystkie miejscowości objęte teraz granicami gminy Tomice. Potwierdzenie swego bytu znajdują w następujących latach: Lgota - w 1380 r., Radocza – w 1326 r., Tomice - w 1389 r., Witanowice - w 1317 r., Woźniki - w 1239 r., Zygodowice - w 1313 r. W okresie od 1445 r. do 1564 r. wchodziły w skład księstwa zatorskiego, następnie (do 1772 r.) należały do powiatu śląskiego z siedzibą władz w Oświęcimiu. Dalsze lata przynoszą przynależność do powiatów w Zatorze i w Kętach oraz cyrkułu w Myślenicach. Zaborca austriacki włączył je również do diecezji rzymsko-katolickiej w Tarnowie. Od 1819 r. tereny obecnej gminy Tomice pozostają w granicach cyrkułu wadowickiego, a od 1867 r. do chwili obecnej w obrębie powiatu wadowickiego (z przerwami w latach 1939-45 i 1975-1999). Okres hitlerowskiej okupacji przyniósł podział tego terenu na linii rzeki Skawy na obszary włączone do Rzeszy Niemieckiej i Generalnego Gubernatorstwa.

W 1973 r. w miejsce gromad: Radocza, Witanowice i Woźniki utworzono Gminę Tomice.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego gminy są zabytki architektoniczne, w tym świątynie i kapliczki przydrożne oraz miejsca pamięci narodowej.

- Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Woźnikach zbudowano prawdopodobnie w 1. poł. XVI w. Większa część zabudowy oraz pierwotnego wyposażenia uległa zniszczeniu podczas pożaru w 1959 r. Do odbudowy przystąpiono w latach 1962-64; wykonali ją specjaliści z krakowskiego oddziału Pracowni Konserwacji Zabytków. Na styku nawy i prezbiterium znajduje się wieżyczka o barokowym kształcie. W kruchcie na belkach stropowych widnieją malowane napisy. Parapet chóru muzycznego wpleciono z wikliny w 2. poł. XX w. Najstarszy zachowany element to gotycki krucyfiks z XIV stulecia.
- **Kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Radoczy** z 1535 roku, który w czasach reformacji był czasowo zborem kalwińskim (1568-1624). W latach 1770-1804 restaurowany, a w 1913 roku powiększony. Wewnątrz rokokowy obraz Chrystusa odkupiciela i rokokowa Pieta z 1794 r. Sama parafia istnieje od 1356 r. Na lokalnym cmentarzu oprócz krypty rodziny Banasiów, na uwagę zasługuje grób Johana Bauma, krewniaka Barona Josepha von Bauma, starosty cyrkułu wadowickiego w drugiej połowie XIX w.
- **Lgota - obelisk** poświęcony pamięci 8 ofiar pacyfikacji za współpracę z partyzantami przysiółka Podlas przez hitlerowców 29 października 1944 r. Ustawiony na skraju wsi w 1984 roku. W pacyfikacji zginęło 8 osób. W październiku 1997 r. pamiątkowy "Krzyż Lgocki" umieszczono uroczyście na "Górze Krzyży" w Michniowie.
- **Zygodowice** - obelisk lotników amerykańskich upamiętniający śmierć 6 członków załogi bombowca sił powietrznych USA, zestrzelony 13 września 1944 r.
- **Krzyż i kapliczka** przydrożna w **Witanowicach**
- **Krzyż i kapliczka** przydrożna w **Zygodowicach**
- **Kapliczka** przydrożna w **Woźnikach**

- **Kapliczka** przydrożna w **Radoczy**
- W pobliżu **Urzędu Gminy w Tomicach** znajdują się **XIX - wieczne kapliczki: kaplica św. Jakuba** (do lat 80-tych ub. stulecia pełniła rolę kościoła) i **kaplica św. Floriana** na skrzyżowaniu dróg.
- **Kapliczka** przydrożna w **Tomicach - Piekło** przy drodze na Frydrychowice.
- **Figura Św. Franciszka** w **Tomicach** przy drodze na Witanowice.
- Umieszczona w zabytkowym drewnianym domu w Tomicach **Galeria Sztuki – Bałtysówka**, upamiętnia rzeźbiarza Wincentego Bałtysa.
- **Izba Regionalna W Radoczy**. Izba powstała w 2002 roku z inicjatywy miejscowej nauczycielki, Urszuli Marchewki, pod nadzorem Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Mieści się ona w budynku Szkoły Podstawowej im. Żwirki i Wigury w Radoczy. Została utworzona w trosce o zachowanie ginących materialnych śladów przeszłości wsi. Większość eksponatów - darów mieszkańców Radoczy – zebrali uczniowie w okolicznych domach i gospodarstwach rolnych. Zgromadzono tutaj, związane z życiem codziennym i kulturą dawnej Radoczy. przedmioty codziennego użytku, sprzęt gospodarstwa domowego, narzędzia rolnicze, dokumenty, a także wyroby sztuki ludowej. Wśród eksponatów są m.in. stępy do zboża, przetaki, niecki, cepy, wagi zbożowe, miarki, miareczki, opatki do chleba i wiele innych.

Nie można zapominać o bardzo ważnych elementach dziedzictwa niematerialnego jakimi są charakterystyczne i dobrze rozwinięte w Gminie Tomice: wikliniarstwo oraz gospodarka rybacka.

Wikliniarstwo - Mieszkańcy Woźnik co najmniej od połowy XIX w. zajmują się uprawą wikliny i wyrobem produktów wiklinowych. Plantacjom sprzyjają miejscowe warunki klimatyczne, glebowe, w szczególności wysoki poziom wód gruntowych w dolinie Skawy. Woźniki, to wiklinowe zagłębienie tutejszego regionu. Początkowo, z niekorowanej wikliny wyrabiano tu tzw. półkoszki do wozów konnych i kosze, m.in. do zbioru ziemniaków. Wikliniarstwo w Woźnikach upowszechnił w okresie międzywojennym miejscowy rolnik,

Stefan Ściera. Po II wojnie światowej koszykarstwo stało się pokaźnym źródłem dochodu dla wielu rodzin.

Dzisiaj miejscowi rzemieślnicy obróbce plecionkarskiej poddają wiklinę niekorowaną oraz wiklinę korowaną. Oferują zwolennikom ekologicznych wyrobów wiklinowych szeroką gamę produktów, od prostych tradycyjnych koszy, przez wszelkiego rodzaju pojemniki, przedmioty codziennego użytku, do skomplikowanych mebli, kwietników, czy elementów wyposażenia ogrodów. Wyroby plecionkarskie z woźnickiej wikliny, to prawdziwe wytwory rękodziela artystycznego, znane również poza granicami kraju. Technologia przygotowania surowca wiklinowego i technika wyplatania gotowych wyrobów jest przekazywana z pokolenia na pokolenie. Plecionkarstwem zajmują się całe rodziny, kilkadziesiąt firm rodzinnych zarejestrowało działalność gospodarczą związaną z produkcją i handlem wyrobami wiklinowymi. O rozpowszechnienie tradycji wikliniarskich dbają uczniowie miejscowej szkoły podstawowej. Z tradycji wikliniarsko-koszykarskich słynie też Radocza. Tutaj istniała szkoła koszykarska prowadzona w latach 1921-1927 przez Józefa Lofka jako jedna z pierwszych szkół zawodowych w regionie. Ostatni właściciel Radoczy, Antoni Banaś, upowszechnił uprawę wikliny na obszarach dworskich nad Skawą. Do produkcji wyrobów wiklinowych używał wikliny korowanej. W latach trzydziestych XX w żona Antoniego Banasia sprowadziła w dolinę Skawy specjalną odmianę szlachetnej wikliny koszykarskiej. Jednak ze względu na spadek opłacalności produkcji Banasiowie zaczęli ograniczać jej uprawę, a większym zagłębiem wikliniarskim stały się Woźniki. Po zakończeniu II wojny światowej obszar dworski został rozparcelowany, a na 25 hektarach resztówki majątku Banasiów w 1946 r. powstała Średnia Szkoła Rolnicza. Dzisiaj jej tradycje kultywuje Zespół Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego im. Jana Pawła II.

Gospodarka Rybacka - Terasy zalewowe Skawy i mniejszych cieków wodnych od dawna były miejscem lokalizacji stawów rybnych. Hodowla karpia na tym terenie sięga czasów średniowiecznych. Pierwsze wzmianki o stawach, zwanych wtedy „sadzawkami” pochodzą z XIV w. W 1495 r. książę zatorski Janusz V zezwolił, aby właściciel wsi Jan Ugacz Tomicki przeprowadził do swoich stawów rybnych w Tomicach wodę z wyżej położonych stawów książęcych w Wadowicach. Tenże Jan Tomicki w 1517 r. kupił wójtostwo w Zatorze, w 1518 r. - wieś Laskową, a w cztery lata później również i stawy

w tamtej wsi. Zachowane do dziś stawy, to „żywe” dziedzictwo przeszłości gminy Tomice. W zarysie przestrzennym w pewnym stopniu są odpowiednikami stawów z XVI w. Gwałtowny rozwój gospodarki rybackiej przyniósł II połowa XIX w. Wtedy wzorową hodowlę ryb prowadził w Tomicach Aleksander Gostkowski, który wniósł znaczący wkład w wyhodowanie rasy „karpia galicyjskiego”, dziś zwanego „karpie królewskim”. Metody hodowli karpia przedstawił na kongresie rybackim we Freiburgu w 1887 r. wygłaszając odczyt „O gospodarstwie stawowym w Tomicach”.

Tego samego roku Gostkowski zorganizował i sfinansował duże akwarium z rybami krajowymi na wystawie rolniczej w Krakowie. Jego stawy w Tomicach zajmowały obszar około 130 ha. a majątek ziemski 360 ha. Bolesław Marczewski, który pod koniec XIX w. osobiście oglądał gospodarstwo rybne Gostkowskiego, tak je opisał w książce „Powiat wadowicki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym”: „Stawów pod wodą było tutaj około 240 morgów, urządzonych wzorowo. Gospodarka odpowiadała ulepszonemu systemowi Dubisza, do uprawy stawów używano silnego kompostu, a na sprzedaż szła ryba trzechlątowa [trzyletnia]. Aby zyskać do handlu większą rybę, żywił ją śp. Gostkowski w ostatnim roku łubinem i otrzymywał wyniki zupełnie zadawalające”. System Tomasza Dubisza polegał między innymi na zastosowaniu sztucznych tarlisk, dwukrotnym w ciągu roku przesadzaniu narybku do większych stawów oraz skróceniu hodowli karpia do trzech lub nawet dwóch sezonów. Karp zyskał sławę nie tylko na targach krajowych, ale i na europejskim rynku rybnym. W spadku po zmarłym w 1893 r. Aleksandrze Gostkowskim, Tomice przypadły synowi, również Aleksandrowi, który kontynuował tradycje gospodarskie ojca, a wnuk Stanisław, więzień oflagu, został doktorem ichtiologii na Wydziale Rolnym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podczas okupacji niemieckiej, w latach 1939 – 1945 majątek Gostkowskich został przejęty przez władze okupacyjne, po wojnie rozparcelowany na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 1944 r, a stawy upaństwowione. Dziś kompleks stawów rybnych w Tomicach, należący do Agencji Nieruchomości Rolnych, jest oddany w dzierżawę prywatnemu przedsiębiorcy. Na mniejszą skalę chów karpia prowadzony jest także w kilku prywatnych stawach o powierzchni powyżej 1 ha oraz w około 30 gospodarstwach, w stawach wielkości od kilku do kilkudziesięciu arów.

G.4. Ludzie i organizacje

Osoby związane z obszarem Gminy Tomice, które mogą stać się bohaterami questów to m.in.:

Andrzej Kowalczyk - Twórca Ludowy z Woźnik,

Franciszek Świadek - Aktywista Ruchu Ludowego,

Andrzej Buś - Powsinoga Kultury Beskidzkiej,

Ryszard Latko – Dramaturg,

Wincenty Bałys - Malarz i jeden z najwybitniejszych rzeźbiarzy z regionu Rzeźbiarz.

Animatorem powstawania questów w gminie powinien być **Ośrodek Kultury Gminy Tomice** przy współpracy ze **szkołami** każdego szczebla oraz **Biblioteką Publiczną w Tomicach** wraz z filiami.

Dobrym partnerem może także być Stowarzyszenie **Ekorozwoju Wsi Zygodowice**, jako organ wspomagający prowadzenie tamtejszej szkoły.

Partnerów przy tworzeniu questów można szukać także wśród kilku Kół Gospodyń Wiejskich, Ochotniczych Straży Pożarnych oraz Ludowych Klubów sportowych. Istotne też by w tworzeniu questów uczestniczyli pasjonaci i znawcy lokalnej przyrody i kultury.

Questy będą znacznym wzbogaceniem ofert wypoczynku istniejących obiektów noclegowo-pobytowych, dlatego należy się zastanowić nad stworzeniem questów przez czy też przy współudziale Gospodarstw Agroturystycznych „Kalina” i „Stajnia Grudki” oraz Hotelu „RADOCHA PARK”.

G.5. Potencjalne questy

W Gminie Tomice istnieje wiele ciekawych tematów powiązanych z dziedzictwem przyrodniczym bądź kulturowym, dających możliwości stworzenia questów. Historia Tomic, legendy, wydarzenia związane ze znanymi osobami, ale także piękna przyroda i tradycje, aż proszą się o opowieść w formie questu. Rekomendowane jest tworzenie questów tematycznych: przyrodniczych, historycznych i kulturowych prowadzących zarówno zabytkach i interesujących obiektach związanych z długą historią i kulturą gminy, miejscach występowania wyjątkowych zasobów flory i fauny, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Natura 2000.

G.5.a. Quest o wikliniarstwie

Wędrówka pokazałaby miejsca związane uprawą wikliny i wyrobem produktów wiklinowych w Woźnikach. Quest zaprowadziłby odkrywcę do warsztatu gdzie robi się plecionki, ale także pokazałby gdzie wiklina rośnie.

G.5.b. Quest „Legandy Doliny Karpia”

Można stworzyć quest prowadzący turystę poprzez urokliwe „Stawy Tomice” wśród związanych ze stawami bohaterów legend i podań takich jak np.: *Boginki, Opowieść o szkarłatnym karle.*

G.5.c. Quest o gospodarce rybackiej na stawach Tomice

Wyprawa odkrywców, poprowadzić może nas do miejsc związanych z hodowlą Karpia Królewskiego. Poznamy zasady funkcjonowania stawu (jak się go napełnia, kiedy i jak zarybia, kiedy ryby odławia, jak czyści dno itp.)

G.5.d. Quest „Pamiątki Przeszłości”

Można stworzyć quest w formie pętli, pokazujący najciekawsze dziedzictwo kulturowe gminy. Kościoły drewniane, pomniki, ale także wiele krzyży, kapliczek i figur przydrożnych. W tym wypadku należy się zastanowić nad najlepszą formą przemieszczania się na tej trasie (czy rowerem, czy pieszo?).

3.2. Propozycje questów rowerowych.

Badany obszar posiada dogodne warunki do rozwijania turystyki rowerowej w tym do tworzenia specjalnych questów dla użytkowników tego środka transportu. Nie posiadający większych przewyżnień teren Pogórza Śląskiego i Wielickiego oraz jeszcze bardziej płaski obszar Kotliny Oświęcimskiej zachęcają do wędrówek rowerowych i podziwiania malowniczego, urozmaiconego krajobrazu oraz bogatego dziedzictwa Doliny Karpia.

Dla bezpieczeństwa poruszającego się rowerem odkrywcy zaplanowano poprowadzenie przebiegu przyszłych questów w ok. 95% wytyczonymi turystycznymi szlakami rowerowymi bądź spacerowymi. Bogata sieć funkcjonujących w Dolinie Karpia szlaków (Kraków-Morawy-Wiedeń Greenways, Szlak Doliny Karpia itp.), prowadzących do szeregu atrakcji

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

przyrodniczych oraz kulturowych, pozwala na zaplanowanie kilku wariantów questów. Trasy czterech questów rowerowych mają od 9 do 15,5 km długości z czego wynikać będzie czas potrzebny na ich odwiedzenie w przedziale od 1,5 h do 2,5 h. questy zostały zaplanowane w formie pętli, tak, by kończyły się w miejscu startu (zazwyczaj jednocześnie zaparkowania samochodu).

Proponowane questy:

a) Kompleks Stawów Przeręb

- Tematyka: quest przyrodniczy
- Trasa questu: Przeręb (gospodarstwo rybackie) – szlak dookoła stawów Leliwa i Pilawa (Maurycy) – szlak dookoła stawów Marynian Górny i Dolny (Marynian) – Przeręb (gospodarstwo rybackie)
- szlak dookoła stawów Leliwa i Pilawa (Maurycy) – szlak dookoła stawów Marynian Górny i Dolny (Marynian)
- Długość: 9 km;
- Czas przejazdu: 1,5 h
- Quest będzie oferować:
 - niezapomnianą podróż wśród kilkunastu stawów i wzdłuż rzeki Wisły – możliwość podziwiania bogactwa przyrodniczego (m.in. ptactwa wodnego) i urokliwych krajobrazów Doliny Wisły w Kotlinie Oświęcimskiej
 - możliwość zapoznania się z zasadami funkcjonowania stawów w zakresie hodowli ryb,

b) Polanka Wielka:

- Tematyka: quest krajobrazowo – historyczny.
- Trasa questu: Polanka Wielka (centrum) – Dalachowice – Granica Porębska – Polanka Wielka Górna (Folwark) – Granica Osiecka – Granica Polańska – Pasternik - Polanka Wielka (centrum)

- Szlak rowerowy – czarny
- Długość: 15,5 km;
- Czas przejazdu: 2,5 h
- Quest będzie oferować:
 - widoki na Beskidy i Wyżynę Krakowsko-Częstochowską oraz Kotlinę Oświęcimską
 - możliwość zwiedzenia Zespołu pałacowo-parkowego w Polance Wielkiej.
 - zobaczenia szeregu ciekawych elementów dziedzictwa Gminy, napotykanych po drodze (krzyże, kapliczki, stawy, pomniki itp.)

c) Palczowice

- Tematyka: quest przyrodniczo-krajoznawczy
- Trasa questu: Palczowice (k. kościoła) – Stawy Spytkowickie – Lipowa – Smolice – Kopiec Grunwaldzki bądź Staw Ślepowron – Palczowice (k. kościoła)
- Szlaki rowerowe: czarny i żółty
- Długość: 11,2 km;
- Czas przejazdu: 2,0 h
- Quest będzie oferować:
 - niezapomnianą podróż wśród kilkunastu stawów – możliwość podziwiania plectwa wodnego,
 - możliwość zapoznania się z zasadami funkcjonowania gospodarki rybackiej na stawach,
 - możliwość odwiedzenia Ogrodu Rzeźb „Wilczy Pysk” oraz zabytkowego kościoła w Palczowicach.

d) Zator

- Tematyka: quest przyrodniczy.
- Trasa questu: Zator (Rynek) – Dinozatorland – Trzebieńczyce – Stawy Rudze – Stawy Bugaj – Zator (Rynek)
- Wykorzystywane szlaki: Kraków-Morawy-Wiedeń Greenways, Szlak Doliny Karpia, Czarny Szlak Rowerowy w Gminie Zator.
- Długość: 12 km;
- Czas przejazdu: 2 h
- Quest będzie oferować:
 - możliwość zapoznania się z zasadami funkcjonowania stawów w zakresie hodowli ryb (wizyta w gospodarstwie rybackim)
 - możliwość odwiedzenia kilku łowisk ryb,
 - zobaczenia szeregu ciekawych elementów dziedzictwa Gminy Zator, napotykanych po drodze (krzyże, kapliczki, stawy, pomniki itp.)

Questy o podobnej tematyce – Zator, Palczowice, Kompleks Stawów Przeręb – można połączyć w jeden system questów przyrodniczych, pokazujących główny walor Doliny Karpia, jakim są kompleksy stawów. Funkcjonowałyby to na zasadzie jednego głównego skarbu, który można by zdobyć kompletując jego składowe – skarby z pojedynczych questów. Głównym skarbem mogłaby być pieczętka z np. wizerunkiem karpia, składająca się ze skarbów poszczególnych questów (na zasadzie puzzli).

4. Wnioski

Badanie obszaru Lokalnej Grupy Rybackiej Stowarzyszenia Dolina Karpia pokazało szereg możliwości wykorzystywania questingu jako metody odkrywania i innowacyjnego pokazywania dziedzictwa miejsc. Decyduje o tym bogata historia omawianego obszaru oraz urozmaicony i ciekawy przyrodniczo teren. W niniejszym badaniu zaproponowano 40 wypraw odkrywców – questów, pokazujących bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe Doliny Karpia. Questy piesze, koncentrują się głównie na obiektach kulturowych (dworach, zamkach, kościołach, kapliczkach, figurkach i krzyżach przydrożnych itp.) nie zapominając o pokazaniu walorów

przyrodniczych. Wyprawy rowerowe mają głównie charakter przyrodniczy, pokazując zróżnicowanie ukształtowania terenu, sieć rzeczno-ą a przede wszystkim piękne stawy i związane z nimi zagadnienia ochrony przyrody, ale także gospodarki stawowej.

W funkcjonujących na terenie działania LGR organizacjach pozarządowych i instytucjach, widać spory potencjał społeczny do rozwijania questingu.

Koordinatorami Sieci Questów Doliny Karpia winno być Stowarzyszenie Dolina Karpia (wraz z LGD i LGR) przy ścisłej współpracy z Towarzystwem na Rzecz Ziemi z Oświęcimia. Ważnymi partnerami na poziomie lokalnym (danej gminy czy też sołectwa) – jednocześnie opiekunami poszczególnych questów – będą szkoły, biblioteki oraz różne osoby zainteresowane poznaniem i ochroną dziedzictwa.

Warto także zastanowić się nad wspólną promocją powstałej w przyszłości Sieci Questów Doliny Karpia. Dobrym rozwiązaniem będzie stworzenie portalu internetowego tej Sieci skupiającego funkcjonujące questy oraz społeczność je odwiedzających.

Unia Europejska
Europejski
Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.